

Paremiološki i retorički žanrovi u viškom govoru

Lukšić, Marino

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:414335>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-16**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku

Katedra za hrvatsku usmenu književnost

PAREMIOLOŠKI I RETORIČKI ŽANROVI U VIŠKOM GOVORU

DIPLOMSKI RAD

12 ECTS bodova

Marino Lukšić

Zagreb, 11. srpnja 2022.

Mentor

doc. dr. sc. Davor Nikolić

Sadržaj

1. UVOD.....	1
2. KORPUS	2
3. ISPITANICI.....	3
4. PAREMIOLOGIJA I PAREMIOLOŠKI ŽANROVI	4
4.1. POSLOVICE	4
4.1.1. Definicije, obilježja i izvedbeni kontekst	4
4.1.2. pristupi proučavanju poslovice.....	6
4.1.3. Klasifikacija poslovice u hrvatskoj folkloristici	7
4.1.4. Podjela poslovice na semantička polja	7
4.1.4.1. Filozofsko polje	7
4.1.4.2. Sociološko polje.....	13
4.1.4.3. Moralno-poučno polje.....	18
4.1.4.4. Egzistencijalno polje.....	22
4.1.4.5. Profesijsko polje	25
4.1.4.6. Religijsko polje	26
4.1.5. Vremenske izreke	27
4.1.6. Izrazna razina poslovice.....	32
4.1.6.1. Kompozicija i figure konstrukcije	32
4.1.6.2. Rima i ostale figure dikcije.....	34
4.1.6.3. Tropi i figure misli.....	36
4.2. IZREKE	38
4.2.1. Binarne formule	44
4.3. DIJALOŠKE POSLOVICE.....	45
4.4. POSLOVICE-ANECDOTE	46
4.5. PAREMIOLOGIZMI.....	46
4.5.1. Frazeologizmi	46
4.5.2. Poredbe	64
4.5.3. Metafore.....	67
5. USMENA RETORIKA I RETORIČKI ŽANROVI	75
5.1. BASME	76
5.2. ZDRAVICE	78
5.3. BROJALICE	79
5.3.1. Brojalice (u užem smislu)	81
5.3.2. Asocijacijske nizalice	82
5.3.3. Igre prstima	82
5.4. RUGALICE I HVALE	82

5.5. KLETVE	85
5.5.1. Zakletve	88
5.6. BLAGOSLOVI	88
6. ZAKLJUČAK.....	90
7. SAŽETAK	92
8. ABSTRACT	93
9. POPIS LITERATURE.....	94
10. VRELA.....	96

1. Uvod

U ovom će se radu analizirati paremiološki i usmenoretorički žanrovi u viškom govoru na temelju primjera prikupljenih iz pisanih izvora. Prije svega valja istaknuti da se ovdje viškim govorom smatra govor grada Visa. Naime, na otoku Visu postoje još i komiški te pojorski govor, čakavski govor (viški i komiški su čakavski/cokavski) kojim se govori u selima na jugoistočnom dijelu otoka.

Prvo će se ukratko opisati izvori na temelju kojih je načinjen korpus ovog rada, a onda će nekoliko riječi biti rečeno i o ispitanicima, koji su ovdje služili kao pomoć u razumijevanju nejasnijih primjera, i načinu ispitivanja. U glavnom dijelu rada prvo će se teorijski govoriti o paremiološkim žanrovima i u skladu s tim pokušati žanrovski svrstati primjere iz korpusa te nepoznatije objasniti, a onda će se isto ponoviti i s usmenoretoričkim žanrovima. U korištenim izvorima pronađeni su primjeri poslovice, vremenskih izreka (kategorija koje nema u literaturi), izreka i paremiologizama, a od retoričkih žanrova tu su basme, zdravica, brojalice, rugalice, kletve i blagoslovi. Poslovice će se podijeliti na šest semantičkih polja, ispod kojih će po potrebi uslijediti kraći osvrt, a onda će ih se (zajedno s vremenskim izrekama) i analizirati na izraznoj razini. Kraći komentar bit će dodan i ispod frazeologizama jer je njih u ovom korpusu najviše. Što se tiče klasifikacije, uglavnom će se slijediti Kekezove postavke iz *Poslovice, zagonetaka i govorničkih oblika* (1996), no u pojedinim ga se slučajevima neće (u potpunosti) slijediti, već će neke stvari biti drugačije ili šire shvaćene.

Nakon svega toga bi se trebalo pokazati što je to u najvećoj mjeri zaokupljalo i još uvijek zaokuplja misli viških žitelja.

2. Korpus

U korpusu ovog rada nalazi se ukupno 683 primjera, od čega veliku većinu zastupaju paremiološki žanrovi s 596 primjera, dok je primjera usmenoretoričkih žanrova 87. Korpus se sastoji isključivo od zapisanih primjera, a oni su ponajviše izvučeni iz *Libra viškiga jazika* (1997), rječnika viškog govora, na kojem je do smrti radio Andro Roki-Fortunato, a priredio ga je, obradio i dovršio njegov sin Tomislav. Rječnik se sastoji od oko 20 000 natuknica, a obuhvaća razdoblje od kraja 19. do kraja 20. stoljeća. Iako su u rječniku više riječi i primjeri naglašeni, u ovom je radu većina primjera iz njega prenesena bez naglasaka, koji su samo iznimno dodani na mjestima gdje bi se zbog homografije sa standardom riječ mogla pogrešno protumačiti. Ti su naglasci grafički usklađeni sa standardnim jezikom, a izvornima su ostavljeni pri pozivanju na određenu rječničku natuknicu. Nadalje, u ovom je radu odbačena uporaba glasova *ś* i *ž* jer ih u današnje vrijeme izgovara jako malo građana Visa, iznimka je opet samo pri referiranju na pojedinu rječničku natuknicu.

Drugi izvor korišten u ovom radu je niz članaka iz *Hrvatske zore* naslovljen *Kut mojega ditinstva (i moji mladosti)*, a sve ih je, osim jednog (ali u njemu ionako nije pronađen primjer za korpus), napisala Dobrila Cvitanović. Prvi članak objavljen je u 47. broju u travnju 2008. godine, a serijal izlazi do dana današnjeg. Iako je broj primjera preuzetih iz njega razmjerno malen, oni su vrijedni jer se može vidjeti njihova upotreba u kontekstu, što olakšava njihovo tumačenje.

Ispod nepoznatijih i/ili nerazumljivijih primjera ponuđena su objašnjenja, a osim dosad navedenih izvora ona se oslanjaju na rad Joška Božanića *Poslovice otoka Visa* (2018) te na znanje i iskustvo ispitanika i, iako ne odveć bogato, moje vlastito.

3. Ispitanici

Fokus je ovog rada na zapisanim primjerima, no tridesetak poslovice i vremenskih izreka nije (adekvatno) objašnjeno u *Libru*, nema ih u Božanićevu radu, a ni sam im ne znam značenje, stoga se pribjeglo razgovorima s ispitanicima ne bi li se ono doznalo ili provjerilo. Prva je ispitanica već spomenuta Dobrila Cvitanović (rođ. Vidović 15. listopada 1949.), s kojom se razgovaralo elektroničkom poštom jer je u tom trenutku bila zaražena koronavirusom. Drugi i treći ispitanik su Vicko Zorotović (rođ. 6. svibnja 1934.) i Vinko Udiljak (rođ. 8. siječnja 1998.), koji su u odnosu djed i unuk. Taj se razgovor odvijao dosta neformalnim dopisivanjem s Vinkom preko jedne aplikacije, a posredstvom Vinka prikupljene su i vrijedne informacije od njegova djeda. U daljnjem će se radu na ispitanike referirati prezimenom.

4. Paremiologija i paremiološki žanrovi

Paremiologija (prema grčkom *paroimia*) je znanstvena disciplina koja proučava, tumači i rješava sva pitanja vezana za poslovice (Kekez 1996: 16). Međutim, paremiologija se ne bavi samo poslovicama, već i drugim žanrovima bliskim poslovi. Josip Kekez (isto: 45–48) ih je pobrojao u sklopu klasifikacije poslovice prema kompozicijskom načelu, a prema toj podjeli razvrstan je i paremiološki dio korpusa ovog rada, uz dodatak kategorije vremenskih izreka. Dakle, paremiološki su žanrovi, osim poslovice, izreke, dijaloške poslovice ili poslovice-pitalice, poslovice-anegdote ili poslovice-pričice te paremiologizmi, koji se dalje dijele na frazeologizme, metafore i poredbe. O svim će ovim žanrovima biti više rečeno u daljnjem tijeku rada. Još se može spomenuti i da je Kekez u svojim ranijim djelima (1984: 70; 1990: 65) među paremiološke žanrove svrstavao kletve, zakletve i proklinjanja te blagoslove, što će u ovom radu biti svrstano među retoričke žanrove.

4.1. Poslovice

Poslovice se terminološki svrstava u najjednostavnije ili najsitnije oblike, odnosno minijature ili mikrostrukture, a zajedno s lirskom i epskom pjesmom, pripovijetkom, zagonetkom, dramom i retorikom čini dio usmene književnosti (Kekez 1996: 13). Mnogi su klasifikatori poslovice nazivali pravim ili potpunim poslovicama (isto: 45), a jedan od njih je i Tvrtko Čubelić. On je u *Usmenim narodnim poslovicama, pitalicama, zagonetkama* (1975) poslovičnu građu razvrstao u osam kategorija, a u sedmoj kategoriji su mu upravo prave ili potpune poslovice. Osim te još dvije njegove kategorije spadaju u ono što Kekez smatra poslovicama, a to su poslovice s inicijativnim riječima (1975: LXV) te metričko-ritmički dotjeranije poslovice (isto: LXVII).

Inače, riječ *poslovica* u hrvatski je preko pisma došla iz ruskog jezika, u kojem *slovo* znači *riječ*. Upravo tako je narod u prošlosti nazivao poslovicu, a taj je leksem prisutan i u latinskom *proverbium*. U hrvatskoj literaturi najčešće se, prije poslovice, upotrebljavao naziv *prirječje* ili *priričje* (uz ostale varijante te riječi) (Kekez 1996: 14–15).

4.1.1. Definicije, obilježja i izvedbeni kontekst

Definicija poslovice ima više, pa je tako prema Kekezu (1990: 56) ona „precizna slikovita izreka, koja uopćava i tipizira raznovrsne životne pojave. Za nju je karakteristično potpuno, općevažeće izražavanje misli i osjećaja i ispostavljanje poante.“ Prema Botici (2013: 489) ona

je sretno sročena opća istina koju formulira pojedinac, ali njezino je funkcioniranje povezano s vrijednostima cjelokupne zajednice, a prema Čubeliću (1975: XXXIX) sažeta, duhovita, oštroumna izreka, misao zasnovana na životnom iskustvu i potvrđena zbivanjem u društvu i oko čovjeka. Wolfgang Mieder (2004: 3, prema Predojević 2019: 156) piše da je poslovica „kratk[a]¹ i općepoznat[a] pučk[a] rečenic[a] koja sadrži mudrost, istinu, pouke i tradicionalne poglede u metaforičkom, zadanom (ili fiksnom) i pamtljivom obliku te koja se prenosi s koljena na koljeno.“

Dakle, poslovica je uvijek kratka i sažeta, jezgrovita i nabijena sadržajem i smislom te slikovita i neposredna (Čubelić 1975: XXIX), a uz to je sintaktički i semantički potpuna (Kekez 1996: 45). Slikovitost, odnosno paraboličnost poslovice podrazumijeva i polisemantičnost, što proizlazi iz provedenog procesa apstrahiranja životnih pojava. Po kriteriju paraboličnosti tekst poslovice razdvaja se od okoliša, a to znači da se on nikada ne može shvatiti doslovno (isto: 44).

Za poslovicu je jako važan i izvedbeni kontekst, bez kojeg poslovica ne može postati efektivna (Cook 1986: 252, prema Botica 2013: 490). Nju formulira kreativni pojedinac, za kojeg prvi primatelji znaju tko je, ali kako se poruka dalje prenosi s koljena na koljeno, polako se gubi njegovo ime, a ostaje samo univerzalna mudrost (Predojević 2019: 155). Međutim, poslovica nikada nije puko domišljanje pojedinca kada on to hoće, već je uvijek potaknuta zbivanjem u okolnom svijetu ili nekoj ličnosti (Čubelić 1975: XLII). Za njezinu izvedbu bitne su tri stvari: već spomenuta kratkoća, istinitost te iskustvena činjenica, a prevaga je na potonjem zato što je ono važno za smislenu uporabu (Botica 2013: 489). Također, u usmenom izvedbenom kontekstu, kao i u pisanoj književnosti, poslovice se uvode formulacijama (Kekez 1996: 15), a na takav su način uvedene i neke poslovice iz korpusa ovog rada: „Užo se reć da nikad ni niko bez niki” (Roki-Fortunato 1997: s. v. *užât*); „A pok ni ona govorjka mujta izrecena: „Doj materi dite.”” (Cvitanović 2017a: 58); „...kako se rece „u postolora najgore postole”” (Cvitanović 2016a: 58); „...jerbo ne rece se mujta “staro krpi, konce trati”? (Cvitanović 2015c: 38) itd.

Poslovica je srodna i nekim književnim oblicima – noveli po tome što segmentirano fiksira razne životne pojave, bajci po tome što apstrahira konkretne životne podatke i što je povratno

¹ Isti autor navodi da se poslovica u prosjeku sastoji od sedam riječi (Mieder 2004: 7); Danica Škara (1994: 42) pak navodi da se radi o 4-6 riječi.

interpretativno primjenjiva, a poeziji po slikovnosti, refleksiji emociji i versifikaciji (Kekez 1996: 44–45). Bonifačić Rožin (1963: 199) je primijetio bliskost poslovica i izreka pravcima moderne poezije 60-ih godina prošlog stoljeća, a sličnost je vidio u kratkoći, jezgrovitosti i hermetizmu jednog i drugog.

4.1.2. pristupi proučavanju poslovica

Izboru poslovica u prošlosti se često pristupalo utilitarno, što znači da se u njima tražio utilitarno-etički i utilitarno-spoznajni sadržaj. S obzirom na to da poslovica sintetizira životna iskustva, a svako je iskustvo poučno, takvu se pristupu ne može puno prigovoriti, no ono čemu se može prigovoriti jest to da je utilitarni pristup isključiv i nepovrediv te ne dopušta da se poslovica gleda kao poetski čin. Dodatan je problem tog pristupa i taj da mu nisu sve poslovice podložne. Dakle, poslovice su prvenstveno životno iskustvo, a tek onda utilitarne (Kekez 1990: 46–48).

Poslovice se često postavljalo i na hijerarhijske ljestvice, na kojima je obično stajala na zadnjem mjestu. Hijerarhijska ljestvica označavala je vrijednosno-estetsku i evolutivno-žanrovsku razinu, a to znači da je „poslovica zbog svoje minijaturene fakture uvučena u razmatranja koja se (...) kose s prirodom kreativnog čina i podvrgnuta je mjerilima koja su neprimjerena umjetničkoj vrijednosti, ali i razvojnoj putanji.“ Stvari se pokušavalo postaviti na način da se iz strukture poslovica razvila i struktura složenijih književnih djela, što nije uvjerljivo (isto: 48).

Treća je metoda proučavanja poslovica komparativna, a ona je međunarodno podudarne poslovice pokušala objasniti istim vrelom (isto: 50). Tako na primjer Bonifačić Rožin (1963: 197) piše da su se nakon propasti Rimskog Carstva i nakon seobe naroda poslovice preko latinskog širile Europom te da nema naroda u Europi koji ne zna neku varijantu poslovice, koje on naziva internacionalnim kulturnim dobrom. Čubelić (1975: XLVII) kaže da su za zajedničku svojinu poslovica u raznim krajevima svijeta važnu ulogu imali međusobni utjecaji bližih i srodnijih naroda, no kaže i da su za postanak poslovica važnije slične društvene i psihološke životne prilike u mnogim udaljenim i različitim narodima. Dakle, poslovica apstrahira i tipizira raznovrsne životne pojave, ahistorična je i ageografična, apsolutizira prostor i vrijeme. Sve su to razlozi zbog kojih u mnogim kulturama nastaju poetičke podudarnosti (Kekez 1990: 51).

4.1.3. Klasifikacija poslovice u hrvatskoj folkloristici

U prošlosti su se poslovice najčešće razvrstavale prema abecednom i tematskom ključu, pri čemu je razvrstavanje po abecedi daleko lošije. Jedina je potencijalno dobra strana takva razvrstavanja praktičnost, ali zbog velike varijantnosti poslovice baš u njihovu početnom dijelu, ni to često nije slučaj. S druge strane, tematska je klasifikacija dosta bolja, ali to ne znači da je i dobra. Naime, poslovica je apstrahirana i hiperbolična, ona fiksira životne predodžbe, stoga je jako često teško reći koja je tema poslovice i kamo je svrstati (Kekez 1990: 52–53). Slično je ustvrdio i Tvrtko Čubelić (1975: LV), koji kaže da poslovica nema naglašenih sadržaja, tema i likova te da se nemoguće poslužiti konkretnim kriterijima iz tematsko-motivskog svijeta. Poslovica je kratka, sažeta, naglašeno općenita i apstraktna, stoga se to ne može uzeti kao kriterij klasifikacije. Međutim, kod Čubelića je problem što je u jednu od svojih osam kategorija poslovice uvrstio i poslovice-tematske skupove, među koje bi primjerice spadale poslovice o našem narodu, hajducima, Židovima, Ciganima, Bogu, crkvenim ljudima itd. (isto: LXV). Dodatno, prije se tema često određivala prema leksemima, pa bi po tom kriteriju u istu skupinu završile poslovice koje jedna s drugom semantički nemaju nikakve veze. To je, naravno, klasifikacijska i poetičkodeskriptivna pogreška (Kekez 1990: 52–53).

Zato Kekez (isto: 53) smatra da je poslovice, umjesto prema tematici, bolje klasificirati prema rematici, odnosno semantičkom sažetku. Poslovice svoje zaključke izriču na razne načine, npr. sociološki, etnološki, kulturološki, psihološki itd. Svaki od tih pojmova onda čini zasebno semantičko polje, koje se dalje može podijeliti na reme, podskupine koje pružaju potpuniju poetičku informaciju (isto: 53; 55–56).

4.1.4. Podjela poslovice na semantička polja

Slijedi podjela poslovice na semantička polja, koja su u ovom radu izlistana prema brojnosti poslovice koje sačinjavaju svako od njih. To su filozofsko, sociološko, moralno-poučno, egzistencijalno, profesijsko i religijsko semantičko polje.

4.1.4.1. Filozofsko polje

1. Ako je priša umrit, ni priša zakopat.

Kada se što svrši, više nema žurbe (Cvitanović). Također, drugi ispitanik je rekao da mu djed, kad biva požuren, uvijek odgovori navedenom poslovicom (Udiljak).

2. Ako laže koza, ne lažu rozi.
3. Ako ostane glova, narest će trova.

Najvažnije je da smo živi, a ostalo će već ići svojim tokom (Roki-Fortunato 1997: s. v. *glōvā*).

4. Amor non ze brodo de fažol.²
5. Ni (mi ga) jubov juha ol spužih.

Ljubav nije idealna.

6. Beleca poko dura.³
7. Bogatstvo će pokrit rogatstvo.

Bogatstvo može nadoknaditi tjelesne i duhovne mane (Božanić 2018: 55, br. 206).

8. Ca je gusto – ni pusto.
9. Ca ni cisto, pokrije se i tojo.
10. Ca nju/mu je na jazik, vajo da krez justa izmeće vonka.
11. Žensko glova ca iskroji, vajo da i sašije.

Što žena zamisli, to će i ostvariti.

12. Ca ovca ležeć vidi, ni daleko.

Čim ga ovca vidi u ležećem položaju, cilj nije daleko (Cvitanović).

13. Ca strizan misli, to u pjonstvu govori.
14. Ca si pametniji, to je veći divjokov kolo tebe.
15. Ca sve mati rodi, ca sve ferota⁴ vozi.
16. Svašta mati rodi i vapor⁵ donese!
17. Ca upisa, upisa.

Što je suđeno, suđeno je (Roki-Fortunato 1997: s. v. *upisât (se)*).

² Ljubav nije juha od graha.

³ Ljepota kratko traje.

⁴ Vlak.

⁵ Parobrod; u današnje vrijeme trajekt.

18. Ki ćapa⁶, ćapa.
19. Cento pikoli fa un grande.⁷
20. Marvicu po marvicu, skupila Mare kurajicu⁸.
21. Di će suza nego na oko.
22. Doć će/sad će dilo na vidilo.
23. Vidit će se na okolnju.
24. Doć će smikuš na plakuš.
25. Ku se smije u petak, u subotu će plakat.
26. Došli su kola blizu brigov.

Životni put bliži se kraju, smrt je sve bliža (Roki-Fortunato 1997: s. v. *kòlo*).

27. Dospili su kanti e versi.

Dovršeno je, došlo je do kraja (Roki-Fortunato 1997: s. v. *vêrs*).

28. Do veceri napliće, po veceri raspliće.

Kaže se kada tko po cijele dana uludo troši vrijeme (Cvitanović).

29. Duboko je more, puno, da bi icihovo bilo.
30. Fin ke dura, non pavura.⁹
31. Grande amor – grande dolor.¹⁰
32. I ćorova kokoš nojde zarno.
33. I tovaru rep visi pok mu ne olupade.

Ne pada svaka stvar koja se klima. Koristi se kad se netko boji da što nije dobro pričvršćeno (Cvitanović). Drugi je govornik ponudio varijantu *I tovaru se rep klimo pa mu ne olupade*, a značenje je isto (Zorotović). Ipak, njegov unuk kazao je da poslovica nije uvijek upotrijebljena u kontekstu nestabilne stvari, no nije se mogao sjetiti konkretnog primjera drugačije upotrebe (Udiljak).

⁶ Uhvati.

⁷ Sto malih čini jedni veliko.

⁸ Koraljnu ogrlicu.

⁹ Dok traje, nema straha.

¹⁰ Velika ljubav – velika bol.

34. Kad bi to ilico vajalo ne bi nos dopalo.

35. Kad brod kuř¹¹, timun boji abedi¹².

Ako se želi što postići u životu, treba se pokrenuti (Božanić 2018: 73, br. 324).

36. Kad se maška nauci paver¹³ lizat, ili mašku ubit ili sviću razbit.

U *Libru* (Roki-Fortunato 1997: s. v. *līzât (se)*) piše da se poslovice koristi kada tko počne nagingjati kakvu poroku. Slično tome, govornica (Cvitanović) je rekla da je značenje nemogućnost rješavanja loših navika. Drugi je govornik (Zorotović), iako nije znao za poslovicu (čak je isprva pretpostavio da je riječ o praznovjerju), kazao da su prije postojali lumini čiji je stijenj gorio na maslinovu ulju te da je mačka to uvijek lizala. Drugo tumačenje navedene poslovice je da se ona odnosi na situacije u kojima ne postoji šansa za kompromis, već su samo dvije mogućnosti (Božanić 2018: 58, br. 224).

37. Ki dan dojde da ti projde.¹⁴

Odnosi se na osobu koja ne mari za protok vremena (Roki-Fortunato 1997: s. v. *prôć*).

38. Ki non nase, non doventa.¹⁵

39. Ko ćuko¹⁶, i doćuko.

40. Komin drimac, a posteja linac.¹⁷

Ova poslovice poručuje da se treba kloniti udobnosti koje traži tijelo jer nas to sprječava u radu (Božanić 2018: 59, br. 235).

41. La parenca ingana.¹⁸

42. Mislit i srat ni sve jelnoko.

¹¹ Brzo ide, juri.

¹² Sluša, upravljiviji je.

¹³ Fitilj, stijenj.

¹⁴ U rječniku (Roki-Fortunato 1997: s. v. *prôć*) je dan primjer “A, on je ki dan dojde da ti projde.” Prema tome, ovaj se primjer ne mora shvatiti kao poslovice, već kao perifrastično ime za lijenčinu.

¹⁵ Tko se ne rodi, ne može ni postati.

¹⁶ Sluti, predosjeti, pretpostavi.

¹⁷ Tko legne kraj ognjišta, drijema, tko u krevet, lijen je.

¹⁸ Izgled vara.

Koristi se kada tko što krivo napravi, pa se onda opravdava da je mislio da će biti dobro.

43. Mladost – ludost.

44. Ne more se store zudije pokarstivat.

Navike se ne mogu mijenjati u starosti (Božanić 2018: 61, br. 246).

45. (Nikad) ni niko bez niki.¹⁹

U *Libru viškiga jazika* (Roki-Fortunato 1997: s. v. *užât*) stoji da „nema posljedice bez uzroka”. Joško Božanić (2018: 62, br. 253) piše sljedeće: „Ako neka poruka, vijest, glasina nije istinita, ima neki razlog koji jest istinit.”

46. Niku još u životu ni svu vunu isprel.

Čovjek nikada u životu ne napravi sve, uvijek može još (Cvitanović).

47. Niku se ni naucan rodil.

48. Nisu ni tamo sve roze i fjori.

Često mislimo da je kod drugih sve bolje, ali i oni imaju svojih problema.

49. Nisu judi varci.

50. Kad nisu judi varci, nisu ni žene tikve vinjace²⁰.

Ni ljudi ni žene nisu stvari da se njima može manipulirati (Cvitanović). Božanić (2018: 69, br. 304) tumači da se poslovice odnosi na patrijarhalno društvo i dominaciju muškarca nad ženom te da se njome brani ženino dostojanstvo.

51. Nisu za prasicu jabuke.

Ne valja trošiti dobre stvari na one koji ih ne znaju cijeniti, viška inačica poslovice *ne bacajte biserje pred svinje*.

52. Ni sve zloto ca sjo.

53. Pitat će vos starost di von je bila mladost.

¹⁹ (Nikad) nije neka bez neke.

²⁰ Posuda, vrč za vino.

54. Razbijeni borki ni potriba šešula²¹.

Kada se učini što loše, kasno je za kajanje.

55. Rici su vopa²², a dila su stvōri.

Važna je ono što se čini, a ne prazne riječi.

56. Snima se ne može virovat.

57. Staro karpi, konce trati, staro jūbī, donke gubī.

Iako je u rječniku ova poslovice zapisana u navedenom obliku, može se dogoditi i da se dva njezina dijela koriste zasebno, pa je tako primjerice Dobrila Cvitanović u *Kutu mojega ditinstva* (2015c: 38) zapisala sljedeće: „Sedili su tako kuntra suncu kolo dvi-tri ure popodni, na šentodu od stinji, ispid teti Luvijini kući ona, Jelisava, Luce Bortulincova i teta Aneta, pok nju govoridu: „A, moja teta Anice, ca se mucite to karpit kad će se opita iskidat, jerbo ne rece se mujta „staro krpi, konce trati”?” Vinko je rekao da i njegov djed najčešće upotrebljava samo prvi dio ove poslovice, ali da dosta rijetko i u istom značenju (uzaludno popravljjanje čega) upotrebljava i punu, ovdje zapisanu, verziju. Prema tome, poslovice je ovdje shvaćena kao nužnost mirenja sa sudbinom, odnosno ponekad treba prihvatiti da je čemu došao kraj. Božanić je u *Poslovicama otoka Visa* (2018: 70, br. 312) zabilježio samo drugi dio, ali ovoga puta u smislu kritiziranja velike dobne razlike među ljubavnim partnerima. Prema Božanićevu tumačenju primjer bi spadao u sociološko semantičko polje.

58. Štuk i pitura fa bela figura.²³

Kaže se kada tko što učini površno, tek toliko da dobro izgleda izvana (Roki-Fortunato 1997: s. v. *figūra*).

59. Šupjo glova vitron se hroni.

60. Svakih je kožic²⁴ na prodaju.

Nemoguće je predvidjeti ljudsku sudbinu (Roki-Fortunato 1997: s. v. *kòžica*; Cvitanović).

²¹ *Šešula* je posuda za izbacivanje vode iz broda.

²² Para.

²³ Kitovano i obojano izgleda lijepo.

²⁴ U doslovnom značenju odnosi se na kožicu raznih životinja.

61. Svako skuža²⁵ imo muža.

Svaka isprika ima razlog (Božanić 2018: 64, br. 274).

62. Svaku zlo ni za zlo.

63. Tri puta se dojde na ditinstvo.

Misli se na tri životna razdoblja – djetinjstvo, vrijeme zaljubljenosti i starost (Božanić 2018: 65, br. 277).

64. Tuto mondo un paeze.²⁶

65. Veći zno tovor i covik nego somo covik.

66. Zaklela se zemja raj u da se tojne sve saznaju.

Filozofsko semantičko polje je u ovom korpusu zastupljeno s dosta više primjera nego ostala polja. U njega su ušle poslovice uz koje se najčešće vezuje kakav apstraktni pojam, koncept, drugim riječima, koje se mogu podijeliti na apstraktne reme, a najbrojnije među njima su *prolaznost*, *sudbina*, *istina/iskrenost* i *životni ciljevi/postignuća*. Tome se mogu dodati i *ideal/savršenstvo* te *pamet/znanje*.

4.1.4.2. Sociološko polje

1. Boj se suhuga juga i mokri buri.

Bura je suh vjetar bez kiše (Roki-Fortunato 1997: s. v. *bùra*), a jugo, naprotiv, prati kišovito vrijeme (isto: s. v. *jùgo*). Kad je obrnuto, to je loš znak te predstavlja opasnost (Božanić 2018: 83, br. 381). Poslovica se može upotrijebiti i u prenesenom značenju, a tada nam kazuje da se trebamo bojati onog tko nije onakav kakvim se predstavlja (Roki-Fortunato 1997: s. v. *bùra*). Zbog toga je ona u ovom radu uvrštena u sociološko semantičko polje, a ne u vremenske izreke, gdje bi svakako spadala u doslovnom značenju.

2. Ca ku cini, sebi cini.

²⁵ Isprika.

²⁶ Čitav svijet jedno naselje.

3. Ca maška koti, sve miše lovi.

Zadatak svake mačke je da lovi miševe. Dakle, svatko se ponaša onako kako mu je po genetici zadano (Zorotović; Cvitanović).

4. Kud skokala mamica, tud skokala jarica.

Jabuka ne pada daleko od stabla, odnosno kakva majka, takva kći (Cvitanović 2018b: 13).

5. Cinte ca hoćete, ma nećete dokle hoćete.

6. Čapali se lima i acol.²⁷

Uhvatili se tvrdoglav i tvrdoglaviji (Roki-Fortunato 1997: s. v. *acôl*).

7. Da je bilo dat kozi dajega repa.

Kaže se za onoga koji samo kritizira, ali ne nanosi nikakvu štetu (Cvitanović 2018b: 13). Prema citatu koji slijedi, čini se da primjer u izvedbenom kontekstu više odgovara izreci: „Tonculo puce na gol i pogodo, a svi vicu: Gooooo!, a vi drugi nikako. Mote govori: ‘Ma ca se ni meću’²⁸, da je bilo da kozi dajiga repa!’“ (Cvitanović 2009b: 18). U ovom je slučaju vidljivo da primjer sintaktički mora biti dio rečenice, a ne samostalna rečenica. Osim toga tek se unutar konteksta razotkriva značenje *veseliti se kao da je riječ o čemu velikom, a zapravo je tek sitnica*.

8. Di će gira naudit zubacu.

9. Dopo i tanti gvaji, Prošpe no manka mai.²⁹

Ovdje se prije svega misli na izbor momka. Izbirljiva djevojka uvijek u „pričuvi” ima jednog momka koji je voljan biti s njom unatoč svemu. Može se reći i za osobu koja ima osiguran izlaz iz neugodne situacije, pa se pravi samouvjerena (Roki-Fortunato 1997: s. v. *dòpo*).

10. Dug ploćen, grih oprošćen.

11. Dug neploćen, grih neolpušćen/neoprosćen.

12. Hobotnica napovido raku / kad ji stane da nju skine kapu.

²⁷ Dohvatili se turpija i čelik.

²⁸ Razmeću.

²⁹ Nakon svih problema, Prošpe neće nedostajati.

U ovom slučaju kapa znači oklop, dakle hobotnica kaže raku da skine oklop da ga može pojesti (Roki-Fortunato 1997: s. v. *hobòtnica*; Zorotović). Božanić (2018: 73, br. 322) tu sliku tumači kao odnos moćnika i podčinjenog. Skinuo rak oklop ili ne, hobotnica će ga svejedno pojesti.

13. I govno se nistarmo somo tõe³⁰.

Lako je plivati niz struju, tj. ponašati se kao i većina (Roki-Fortunato 1997: s. v. *tőkât (se)*).

14. I naša će maška digod imat mlika.

Odgovara tko onom koji što ima, ali ne želi dati. Toj osobi poručuje da će i on jednom imati, pa mu neće dati (Cvitanović, Zorotović).

15. Kad je dobro krōjū na Budimu / on ne mōri za svoju družinu.

Osobe na povlaštenom položaju ne razumiju nevolje običnog puka (Božanić 2018: 41, br. 116).

16. Karta kânta, vilan dorme.³¹

U ovom kontekstu karta kanta znači da je sve dokumentirano, zabilježeno crno na bijelo. Otuda proizlazi seljakov spokojan san (Roki-Fortunato 1997: s. v. *kârta*).

17. Konti kjari, amicicija lunga.³²

18. Konti kjari, lungo amore.³³

19. Ko se ištico, njemu ga se zapico.³⁴

Glagol *zapicat se* upotrebljavao se za osobu ili biljku koja ne naraste puno. Dakle, poslovica poručuje da onaj koji se inati nikad ne prođe dobro, već na kraju ostane sam. Ponekad treba napraviti kompromis (Cvitanović).

20. Ko se u zlo uparti, teško mu ga/gonit će ga do smarti.

³⁰ Kotrlja (niz padinu).

³¹ Papir pjeva, seljak spava.

³² Čist račun, dugo prijateljstvo.

³³ Čist račun, duga ljubav.

³⁴ Tko se ljuti iz hira, ne raste.

Loši životni izbori prate do smrti. Valja napomenuti da se prvenstveno misli na loš izbor muža ili žene, ali može se odnositi i na poroke (Cvitanović; Zorotović).

21. Kucin³⁵ neće ujist kušku.

22. Ku je obaron³⁶, dvo puta gleda di vodu pije.

23. Laj, laj, ma nećeš ugrist.

24. Mama/mater mīla, mama/mater bila, mama/mater (opit) kruha dola.

Mama je nekad blaža, nekad stroža, ali na kraju nas ipak ona hrani.

25. Maška je i krōjā gledola poj ga se ni bojāla.

Poslovica poručuje da se čovjek mora osloboditi straha od autoriteta da bi mogao slobodno djelovati (Božanić 2018: 45, br. 149).

26. Ni dat ni uzest, ni kozu u njih nakotit.

U prošlosti su se koze nosile na oplodnju obitelji koja je imala jarca, no ako su dvije obitelji bile posvađane, to se nije radilo bez obzira na to što je to zbog mesa i mlijeka bilo jako bitno za egzistenciju (Zorotović). Također, iz obitelji koja je bila na lošem glasu nisu se birali bračni partneri (Cvitanović).

27. Od glovi riba smardi.

28. Od rebata pinka nōse.³⁷

Onaj koji udara mora računati na to da mu se udarac može i vratiti (Roki-Fortunato 1997: s. v. *rebāt*).

29. Priteza je sestra abencjuni i pripotenciji.³⁸

30. Puno škercih već nisu škerci, nego udijozo divjarija.³⁹

³⁵ Pas.

³⁶ Prevaren.

³⁷ Bačena sjemenka/koštica odbija se natrag.

³⁸ Umišljenost je sestra taštini i prepotenciji.

³⁹ Mnogo šala više nije šala, već užasna glupost.

Kada se u šali prevrši mjera, ona više nije smiješna, već jednostavno prosta (Božanić 2018: 63, br. 266).

31. Sekarva i nevista – burdil⁴⁰ za ništa.

32. Zolva i nevista, skondol za ništa.

33. Teško nemu po komu se svît svîsti.

Pojedinca koji se usudi iskoračiti izvan ustaljenih normi društvo, puno prosječnih i onih koji se ne usuđuju probiti granicu, kažnjava (Božanić 2018: 9).

34. Teško onemu komu svît⁴¹ sudi.

Gore je kad osudi društvo nego pravne institucije (Božanić 2018: 34, br. 64).

35. Ti okon, a on skokon.

36. Ucin dobro, izî govno.

Onaj tko učini dobro djelo može i ispaštati.

37. U môle sûde špirit stoji.

Mali ljudi su žestoki (Roki-Fortunato 1997: s. v. *špirit*).

38. U njega su pon i nožice⁴².

On tuži, on sudi, odnosno u njega je sva vlast (Roki-Fortunato 1997: s. v. *pôn*).

39. U svaku vâlu svoga vitra, u svaku kuću svoga dima.

Svaka obitelj ima svoje probleme, baš kao što i u svakoj uvali vjetar puše u različitom smjeru (Cvitanović; Božanić 2018: 52, br. 192).

40. Uza goste svi smo gosti.

Kad je gost u kući, i domaćin se lijepo pogosti (Božanić 2018: 53, br. 194).

⁴⁰ Buka, vika, svađa.

⁴¹ Ljudi.

⁴² Sukno i škare.

41. Za kunpanjiju⁴³ se i frotar oženil.

Za društvo se sve može žrtvovati. Ova poslovice opravdava nedolične postupke onih koji potpadnu pod utjecaj drugih (Cvitanović). Može se upotrijebiti i u nagovaranju nekoga da se prilagodi drugima radeći ono što nije baš dobro, primjerice ako svi osim jednog piju alkohol.

42. Zorna priprovna, kuća rasprovna.⁴⁴

Čovjeku se napravi usluga i ustupi mu se žrvanj da samelje žito, a on poslije ogovara što je sve u kući vidio (Roki-Fortunato 1997: s. v. *zôrna*).

U ovo su semantičko polje uvrštene poslovice u kojima se vide međuljudski odnosi i odnosi prema vlasti i autoritetima, s time da je znatno više onih koje komentiraju međuljudske odnose. Gledajući dalje, pokriven je dosta širok raspon odnosa, možda se tek ističu poslovice koje govore o svađi i napetostima (npr. *Ni dat ni uzest, ni kozu u njih nakotit., Sekarva i nevista – burdil za ništa., Zolva i nevista, skondol za ništa., U svaku valu svoga vitra, u svaku kuću svoga dima.*) te potrebi prilagođavanja društvu i njegovim pravilima (npr. *I govno se nistarmo somo toce., Teško nemu po komu se svit svisti., Za kunpanjiju se i frotar oženil.*), gdje samo prvi primjer to na neki način osuđuje. Zanimljivo je spomenuti i da se čak jedanaest poslovice iz ovog polja koristi slikama iz životinjskoga svijeta kako bi prenijelo željenu poruku.

4.1.4.3. Moralno-poučno polje

1. Aboj ga se kući di svaki don fumor⁴⁵ dimi.

Kritizira se obitelj koja živi iznad materijalnih mogućnosti (Roki-Fortunato 1997: s. v. *àboj*).

2. Boji ikako nego nikako.
3. Boji je bit popardjiv nego puno govorjiv.
4. Boji manji, a slaji.
5. Bojoj je promišjeno nego izmišjeno.

⁴³ Društvo

⁴⁴ Žrvanj spreman, kuća ogovarana.

⁴⁵ Dimnjak.

6. Božje oko uvijek gleda, sakrit mu se ništa ne da.

„...ca bi mi rekla mama kad bismo intrali u crikvu na Spilice i vidili onu velu oko navar veliga oltora, virovoli smo da niku navar nos gleda je cinimo dobro ili zlo i bilo je lagji bit dobar.” (Cvitanović 2020b: 70). Iz priloženog ulomka vidi se da se poslovice upotrebljava kao poticaj na činjenje dobra i na ispravno ponašanje, stoga je se čini pogodnim smjestiti je u ovo semantičko polje.

7. Cin cago, bit će cago.

8. Cuvoj se i cuvat ću te.

9. Da su zojmi dobri, i žene bi zajimoli.

U rječniku viškog govora (Roki-Fortunato 1997: s. v. *zōjòm*) stoji da se poslovice odnosi na to da žene rijetko posuđuju novce. Zajimoli je očito shvaćeno kao glagolski pridjev ženskog, a ne muškog roda, što žene čini subjektom, a ne objektom. Takvo shvaćanje moguće je jer se završno *e* u glagolskom pridjevu ženskog roda zapravo izgovara kao [e], dakle „zatvoreno *e*, glas između *e* i *i* (bliže *e*)” (Menac-Mihalić, Celinić 2012: 26). Tako se izgovara *i*, primjerice, na kraju imenica srednjeg roda na *-e*, u genitivu jednine ženskoga roda, u trećem licu pomoćnih glagola *biti* i *htjeti* i drugdje. Budući da je [e] izgovorno donekle sličan *i*, u pismu se ponekad bilježi s *e*, a ponekad s *i*⁴⁶ (takvih primjera ima i u ovome korpusu). U Božanićevu (2018: 54, br. 201) korpusu poslovice glasi *Žojmice nišu dobre. Da su dobre, i žene bi se žojmivale*. U ovom su slučaju žene objekt, tj. njih se posuđuje, a to je vidljivo i iz Božanićeva prijevoda na standardni jezik („...i žene bi se posuđivale“). U svakom slučaju, poslovice poručuje da treba izbjegavati posuđivanje i živjeti u skladu s mogućnostima.

10. Ku zajimje, vajo posli da nažimje⁴⁷.

11. Doj materi dite.

Povjeri posao onom tko je stručan za to. Takvo tumačenje potvrdit će i sljedeći ulomak: „(...) od svakiga provega zanota provi meštar zno svoj posol i ne intendi da mu se niki drugi, ca mislidu da se u sve razumidu, u njega krećedu. A pok ni ona govorojka mujta izrecena: „Doj materi dite.“ Jerbo, ku zno kolo diteta boji nego mati.“ (Cvitanović 2017a: 58). Poslovice bi mogla ići i u profesijsko polje.

⁴⁶ U rječniku se gotovo uvijek bilježi kao *i*.

⁴⁷ Cijedi, sažima.

12. Fali more, a darži se kraja.

13. Joze guzu bije.

Osoba koja nepromišljeno govori, dobit će batine (Božanić 2018: 41, br. 115).

14. Kako siješ, tako ćeš i žanjot.

15. Kasno je popodni (poj) na misu.

“Onda Sv. Petar i Paval, govorili su da jedon ujutro, a drugi popodni, ma je misa bila za oba ujutro jerbo kad smo mi bili dica misa njanki ni mogla bit popodni, nego sumo vecernje, ruzorji, blagoslov i put od križa. Onda je bila govorojka kad niku okasni: „Kasno je popodni poj na misu!“ (Cvitanović 2012: 22). Iako navedeni citat svjedoči o upotrebi poslovice u kontekstu kašnjenja na misu, ona se može upotrijebiti i u općenitijem kontekstu, što je vidljivo iz objašnjenja u *Libru viškiga jazika*: “...no sada je uvijek na vrijeme poći **na misu** i učiniti bilo što drugo bez obzira na ugovoreni rok” (Roki-Fortunato 1997: s. v. *misa*).

16. Kasno, ma casno.

17. Ki va pjano, va sano e va lontano.⁴⁸

18. Ko priši, vrot lomi.

19. Ko mucî, dvi uci.

20. Ko ni dobar, on je modar⁴⁹.

21. Ko se foli, on se i ruži.

22. Ku is maškima imo posla, izojde na kraju isharnjon.⁵⁰

Treba paziti s kime se surađuje da ne bi završilo loše. Osim tog govornik je rekao da mu djed poslovicu upotrebljava i doslovno za mačke (Udiljak). Na tom je tragu i tumačenje govornice (Cvitanović), koja je rekla da se ne može potpuno vjerovati mački, a ni drugim životinjama.

23. Ku je u mlin, vajo da se namūci/umūci⁵¹.

Svakom poslu valja pristupati ozbiljno i savjesno.

24. Ne korojte grišnika kad se u grisima kupote.

⁴⁸ Tko ide polako, ide zdravo i daleko stiže.

⁴⁹ Pun modrica.

⁵⁰ Izgreban.

⁵¹ Završi ubrašnjen.

25. Ne more se grišno mislit, a poštenu dilo cinit.

26. Ne može se svakimu vitru jidra otvorat.

Ne može se svakome vjerovati.

27. Ne vajo se izuvat pri nego se do mora dojde.

Nije dobro prenagliti, odnosno trčati pred rudo.

28. Ni dosta somo zocina, vej se hoće i nocina.

Govori se o načinu ponašanja prema drugome. Nije bitna samo forma, već i sadržaj (Božanić 2018: 46, br. 155).

29. Ni karonji ostav, ni coviku dotec/dosćentoj.⁵²

Ako se što ostavi lijenčini, on će to spiskati, dok poštenom čovjeku nema potrebe ništa ostavljati jer će sam svojim radom steći (Roki-Fortunato 1997: s. v. *dotèć*).

30. Ni svu goru/šumu posić ni prozan doma doć.

Ova poslovice govori o izbjegavanju krajnosti u čovjekovu ponašanju (Božanić 2018: 32, br. 45).

31. Ovca koja bleje, zalogoj gubi.

Nije pristojno govoriti dok se jede (Roki-Fortunato 1997: s. v. *blējât*).

32. Sve je dobro ca je do (niki) miri.

33. Teško ti ga je po dovonoj zdilici.

Jao onom tko ovisi o onom što će mu tko dati (Roki-Fortunato 1997: s. v. *dōvon*). Sintagma teško ti ga je ovdje je shvaćena kao kritika, no ako bi se shvatila kao neutralna konstatacija, poslovice bi mogla ići i u egzistencijalno polje.

34. Veći vajo pratika nego gramatika.

⁵² Ni nevaljalcu ne ostavljaj ni za poštenog ne stječi.

Iako se mnoge poslovice implicitno mogu smatrati moralno-poučnima, u ovo su polje ušle samo one poslovice koje na izravan način kritiziraju nešto loše ili potiču na nešto dobro. Ovdje su najbrojnije one koje potiču na oprez ili kritiziraju brzopletost (npr. *Cuvoj se i cuvat ću te., Ki va pjano, va sano e va lontano.*; *Ne vajo se izuvat pri nego se do mora dojde.*) te one koje potiču pošteno djelovanje (npr. *Božje oko uvijek gleda, sakrit mu se ništa ne da., Kasno, ma casno.*). Raspon komentiranih situacija u ovom je polju dosta širok, pa se tako još, između ostalog, kritizira brbljavost, rastrošnost, pozajmljivanje, a potiče na skromnost, umjerenost, marljivost itd.

4.1.4.4. Egzistencijalno polje

1. Abudonca štufa, karestija (fa) fame.⁵³
2. Argento, kor kontento.⁵⁴
3. Boji je umrit od gloda nego i od trūdä⁵⁵ i od gloda.
4. Bravura je život bez lavura.⁵⁶
5. Ca u muz, to u guz.

U *Libru viškiga jazika* (Roki-Fortunato 1997: s. v. *gúz*) leksem muz se u tumačenju ove poslovice povezuje s mužnjom, pa otuda i navod da ona govori o onom koji odmah sve potroši, a ne misli na sutra. Međutim, Joško Božanić (2018: 38, br. 93) *muz* prevodi kao *usta*⁵⁷ te poslovicu tumači kao izraz potrebe za skromnosti. Nema se smisla prežderavati kad se ionako sve probavi i izbací.

6. Da je gušta kako ol carnjula, a pôpi kako ol zubaca.

Crnej je mala i jako ukusna riba, ali puna kostiju, dok se zubatac smatra carem riba (Cvitanović; Udiljak). Ispitanica je kao alternativu ovoj poslovisi navela i *boji manji, a slaji*, koja je u ovom radu svrstana u moralno-poučno polje.

7. Di stanu Parvićoni, ne mogu Zglõrijanovi.

⁵³ Izobilje dosadi, u oskudici vlada glad.

⁵⁴ Puno novca, zadovoljno srce.

⁵⁵ Teškog rada.

⁵⁶ Hrabro je živjeti bez posla.

⁵⁷ U *Libru* (Roki-Fortunato 1997) ima natuknica *múzo* u značenju *njuška, gubica, rilo*.

Kada se nasitimo jednog jela, ne stane nam i drugo (Roki-Fortunato 1997: s. v. *Zglōrijanin*). Božanić (2018: 27, br. 6) nudi potpuno drugačiju interpretaciju – on prepoznaje pučku etimologiju, gdje je Prvićanin povezan s prvim, a Zlarinjanin sa zadnjim.⁵⁸ Dakle, onaj koji kasni kasni zato što su oni ispred njega brži, pa ga onemogućavaju da stigne na vrijeme. U ovom značenju, poslovice svakako ne bi spadala u egzistencijalno, već u sociološko semantičko polje.

8. E, da ni guzica lākomica.

Lakomica je “drvena posuda s otvorom na dnu iz kojeg izlazi limeni cilindar koji se postavlja u otvor bačve na vrhu kako bi se bačva napunila.” Simbolizira neumjereno konzumiranje hrane radi zadovoljavanja želuca (Božanić 2018: 57, br. 218).

9. Jebiga i ku dūži.

Kazalo bi se kada bi se otišlo u potrošnju bez pokrića. Smisao je u tome da se ne troše vlastita sredstva, već se samo povećava dug (Roki-Fortunato 1997: s. v. *dūžīt (se)*).

10. Kruha i vina, kuća smirna.

11. Lako je njima kad njen kokoše nesu cekine⁵⁹.

Lako je onom koji ima prihode koje nije stekao svojim radom (Roki-Fortunato 1997: s. v. *cekîn*).

12. Lavur cini covika.

13. Nos piruje, guzica gladuje.

Koristi se kada kome neka hrana fino miriše i mami ga, ali ipak mu je uskraćena, nije mu namijenjena. (Cvitanović; Udiljak; Zorotović).

14. Od Božića do Uzom jedva doma doguzon.

Poslovice označava teško preživljavanje, jedva se spaja kraj s krajem (Roki-Fortunato 1997: s. v. *dogūzat*).

⁵⁸ Ipak, valja napomenuti da je Božanićeva verzija *Žlōrjani*, što je lakše glasovno povezati sa *zōlnjin* (zadnjim).

⁵⁹ Dukate.

15. Ol dvo lôjta tri koròta / i cetvorto kamižota.⁶⁰

Označava da se i s malo materijala može puno napraviti (Roki-Fortunato 1997: s. v. *koròt*).

16. Pju jorni ke luganigi.⁶¹

Drugim riječima, oskudica je (Roki-Fortunato 1997: s. v. *jôrno*).

17. Prozno vrića ne može stot inpijo⁶².

Čovjek koji ne jede, ne može ni raditi (Cvitanović 2018b: 13).

18. Sardela je utiha siromaha.

Srdela je bila jako važna namirnica u životu Višana, ona je naime bila jedina hrana koje su se siromasi mogli nasititi (Božanić 2018: 78, br. 355).

19. Sit kusa, lastan truda.⁶³

20. Sve gre iz tarbuha, i slost i mûka.

Želudac je kod čovjeka najvažniji (Cvitanović).

21. Umarli su dovaloti, ostali su pitaloti.

Kada su mladima, koji su egzistenciju temeljili na njihovoj pomoći, pomrli roditelji, više nisu imali od koga tražiti pomoć (Božanić 2018: 52, br. 190).

22. Većo spiza nego introda.

23. Za rojkinju je cetardeset don greb otvoren.

Nekada je vladala visoka stopa smrtnosti rotkinja u prvih četrdeset dana od poroda (Božanić 2018: 71, br. 314).

⁶⁰ Od dva lakta (mjera) tri dječje košuljice / a kao četvrto radna košulja.

⁶¹ Više dana nego kobasica.

⁶² Na nogama, tj. uspravno.

⁶³ Ima svega, a ne radi ništa.

U ovom su polju najbrojnije poslovice koje s jedne strane govore o izobilju i rastrošnosti, a s druge o oskudici i siromaštvu. Također bi se mogle izdvojiti poslovice kojima su u središtu pozornosti ugodan, lagodan život ili pak skromnost i zadovoljavanje malim. Nekoliko primjera za sve: *Argento – kor kontento.*, *E, da ni guzica lakomica.*; *Abudonca štufa, karestija (fa) fame.*; *Pju jorni ke luganigi.*, *Većo spiza nego introda.*; *Sit kusa, lastan truda.*; *Kruha i vina, kuća smirna.*.

4.1.4.5. Profesijsko polje

1. Di je kauka, nimo jauka.

Galeb kaukavac je pokazatelj da ima ribe, a ako ima ribe, nema razloga da se ribar jada (Roki-Fortunato 1997: s. v. *kàukal*).

2. U postolora najgore postole.

Netko neki posao dobro odradi za drugog, ali za sebe ne mari. Najbolje je to pokazati primjerom: „U svoju maranguniju nonde na drugu bondu Dominkovih skalih je šegol i planjol i cinil škure i vrota svitu za na kuće pok i duge, vesla i timune za darvene brode. (...) A tamo u ložji blizu Potoka imol je jednu molu kućicu koju je isklepol od daskih i plocih od lesonita, jerbo, kako se rece „u postolora najgore postole“, tako je pari bilo i u maranguna.“ (Cvitanović 2016a: 58).

3. Sunce iz mora, parangol u more.

Najbolje vrijeme za baciti parangal je čim svane, tada riba najviše grize (Roki-Fortunato 1997: s. v. *sûnce*).

4. Giror – nojgori ribor.

Girar je zimski ribar koji lovi gire. Inače se gire lovi u ljetnom razdoblju, a tijekom zime je mala zarada zbog male potražnje. Kada se uzme u obzir da se girar izlaže svim zimskim nepogodama, jasno je zašto je on najgori ribar (Božanić 2018: 72, br. 320).

5. Ko ne moci guzicu, on ne papa ribicu.

Mocit guzicu označava sve nevolje kojima se ribar izlaže da bi živio od mora (Božanić 2018: 75, br. 334).

6. Boji lipo karpa⁶⁴ nego grubo rapa!

Upotrebljava se baš u kontekstu popravljavanja poderane odjeće: „BOJI LIPO KARPA, NEGO GRUBO RAPA!“ uvijek bi govorila moja nona kad bi ništo karpila.” (Cvitanović 2015c: 38).

7. Merda ješka, merda peška.⁶⁵

8. Strašljivu/plahjivuu trgovcu govno u tobolcu⁶⁶.

Ako se ne riskira u trgovačkim poslovima, ne može se ni zaraditi (Božanić 2018: 51, br. 180).

9. Kad je dobri mīri, onda je i dobri vīri.

Kad se pošteno mjeri, onda vlada povjerenje između trgovca i kupca (Roki-Fortunato 1997: s. v. *mira*).

Velik broj poslovice iz ovog semantičkog polja (br. 1, 3, 4, 5 i 6) vezan je uz točno određeni kontekst, stoga je upitno treba li ih se smatrati poslovicama. Samim tim, upitna je i opravdanost za postojanje ovog polja. Ipak, ako bi polje ostalo, primjećuje se da je pet od devet poslovice vezano za ribarstvo, što ne iznenađuje kad se uzme u obzir da je ribarstvo jedna od glavnih djelatnosti na Visu. Naravno, takvih je poslovice još i više, ali jednostavno nisu zabilježene u korištenim izvorima. Stoga je najbolje uputiti na Božanićev rad (2018: 71–79, br. 315–360), u kojem je u sklopu semantičkog polja maritimnog iskustva doneseno 46 poslovice.

4.1.4.6. Religijsko polje

1. Cesa razum ne dokuci, tvrda vira nos uci.
2. Vražjo sila imo kraje i konfine⁶⁷, a božjo je bez dospilka.
3. Son je hlopa, Bog je istina.
4. Spomen se covice da si proh i da ćej se u proh obrotit.
5. Tonki su sudi Božji.

⁶⁴ Zakrpa.

⁶⁵ Loš mamac, loš ulov.

⁶⁶ Vreći.

⁶⁷ Granice.

4.1.5. Vremenske izreke

U ovom je radu uspostavljena i posebna kategorija paremiološke građe, koja je nazvana vremenskim izrekama. One su posebne po tome što imaju i obilježja poslovice i obilježja izreka. Sintaktički su potpune te imaju kompoziciju poslovice, no budući da se radi o pučkim vremenskim prognozama ili komentarima vremena, to ih čini ovisnijima o kontekstu i neprimjenjivima na druga područja, a upravo to su obilježja izreka. Veliku većinu ovih izreka, a i mnogo više njih, u svom je radu o poslovicama otoka Visa donio i opisao Joško Božanić (2018), no on ih je promatrao kao poslovice i svrstao ih je u semantičko polje meteorološkog iskustva.

1. Vlaj tarce i na konja jaše i sve pito kad su Vodokaršće.

Prema tumačenju iz *Libra viškiga jazika* (Roki-Fortunato 1997: s. v. *Vodokarsće*) ova izreka simbolizira ljutu zimu, odnosno želju da se što prije prijeđe iz hladnih prosinačkih u bar malo toplije siječanjske dane. U Božanićevu pak korpusu postoje dvije varijante ove izreke. U prvoj (*Turčin tarce, šve se obarće i pito kal su Vodokaršće.*) Turčin simbolizira pripadnika druge vjere koji ne zna kad je Vodokaršće, odnosno Sveta tri kralja. On na taj blagdan gleda kao simbol lošeg vremena s kišom, snijegom i hladnim vjetrom (Božanić 2018: 102, br. 486). Druga varijanta (*Vlah jaše i daršće i šve pito kal je Vodokaršće*) navedeni blagdan također promatra kao meteorološki simbol lošeg vremena (isto: 104, br. 494).

2. Tri su sveca sidobrodca.

Dvoje ispitanika ponudilo je dva različita tumačenja. Prema prvom, tri sjedobrada sveca predstavljaju trojicu zaštitnika slabijih i nemoćnih, ispitanica nije navela koji su to (Cvitanović). Drugi je pak ispitanik rekao da je izreku čuo u djetinjstvu od svoje bake te da mu se čini da je označavala da prolaskom tih triju svetaca (također nije navedeno kojih) završava zima (Zorotović). Daljnjim je istraživanjem u *Rječniku bruškoga govora* (Dulčić, Dulčić 1985: s. v. *sidobrādac*) pronađena varijanta *Zimi su tri sidobrodca: Antić, Fabić i Vičić*. O tim svecima pada snijeg, a oni bi trebali biti sv. Antun Opat (17. siječnja), sv. Fabijan (20. siječnja) te sv. Vinko (22. siječnja).

3. Vêla klobuciçon i lumbrelon.

Šeširić i kišobran simboliziraju sunčano i kišovito vrijeme. Za veljaču je karakteristična kiša, ali krajem veljače bude i sunca (Božanić 2018: 103, br. 491).

4. Gospa Kandalora – zima fora, a kosići priko mora. A za njon gre sveti Bjož i govori da je lož.⁶⁸

Gospa Kandalora (Svijećnica) slavi se 2. veljače, a dan nakon nje i sv. Blaž. Ova izreka simbolizira prevrtljivi karakter mjeseca veljače. Govori o tome da bi 2. veljače trebalo biti toplo i sunčano te se nagovještava kraj zime, no već se sljedećeg dana vraća hladno vrijeme, čime se kratkotrajno lijepo vrijeme prethodnog dana pokazuje lažnim. (Sijerković 1996: 74). Ili slikovitije rečeno: „A to hoće reć da je bokun istoplilo i procvalo cvići i omenduli, a onda dojde mroz i sve prozebe.” (Cvitanović 2017c: 55).

5. Ako sican ne sikuje, ako vêla ne velûje, onda marac sice, velûje i opakuje.⁶⁹

Ako u siječnju i veljači bude toplije od očekivanog, ožujak će svojom hladnoćom sve to nadoknaditi (Božanić 2018: 82; Sijerković 1996: 71).

6. Pri ċi zgarat⁷⁰ tri sidine brode nego tri marcone bure.

Bura u ožujku puše 7., 12. i 27. dana u mjesecu te je veća šansa da tri mudraca pogriješe s prognozom nego da izostane bura na navedene datume (Božanić 2018: 98, br. 458).

7. Sveti Gargur (kupi) sve omendule u batur⁷¹.

Sveti Grgur je 12. ožujka, kada je moguć mraz, koji će uništiti cvijet badema (Božanić 2018: 98, br. 472).

8. Gospa Luncijota – lazūċi, plazūċi vonka.

Na Blagovijest (25. ožujka) zatopli te se životinjski svijet budi iz zimskog sna (Roki-Fortunato 1997: s. v. *lazūċi*).

⁶⁸ Ovo je samo najduža zabilježena varijanta, ostale su: *Gospa kandalora, zima fora* (Roki-Fortunato 1997: s. v. *gōspà*), *Gospa kandalora, zima fora, a kosići priko mora* (isto: s. v. *kandalôra*), *Gospa Kandalora — zima fora, a za njon gre Sveti Bjož i govori da je lož!* (Cvitanović 2017c: 55); još više v. i u Božanić (2018: 87, br. 398).

⁶⁹ Izreka je na jednom mjestu zapisana i u stihovima (Roki 1997: s. v. *sikōvât*). Usporedi i Božanić (2018: 82, br. 374–376).

⁷⁰ Pogriješiti, prevariti se.

⁷¹ Kožnu torbu.

9. Kvatro aprilanti kvaranta duranti e altro tanti.

Ovdje se može napomenuti tek da je u *Libru* (Roki-Fortunato 1997: s. v. *kvàtro*) ova izreka vjerojatno pogrešno protumačena kao da se odnosi na prva četiri dana travnja. Sijerković (1996: 96) ima zapisanu hrvatsku inačicu *Četvrti travnja što nam daje četrdeset dana traje*. Božanić (2018: 98, br. 462) izreku također tumači kao da se odnosi na 4. travnja, a ne na prva četiri dana tog mjeseca.

10. Aprile, dolće dormire.⁷²

11. Po svi moz ne isvuc iz sebe pon.

12. Što Medardo sveti daje, četrdeset dana traje.

13. Sveti Toma, ubij projca doma!

Danas se sveti Toma Apostol slavi 3. srpnja, no prije se slavio u prosincu, u doba kolinja, pa otuda i ova izreka: “Eto, sad su i Svetiga Tomu stavili u sedmi misec kad je vrućo, a zno se da je on bil u dvanajesti, kad se klalo projce, ma ne kod nos, nego gori di ni mora, pok se govorilo: „Sveti Toma, ubij projca doma!“” (Cvitanović 2012: 21). Joško Božanić (2018: 101, br. 481) smatra da je riječ o sv. Tomi Akvinskom, koji se slavi 28. siječnja.

14. Prima pjove di agosto rifreska mare e bosko.⁷³

Kiša u kolovozu je korisna jer se prekida razdoblje velikih vrućina. Ona simbolizira dolazak svježijeg zraka, odnosno skori kraj ljeta (Sijerković 1996: 129).

15. Mina setembrina, nauk za unuka od oca priko sina.

Ova izreka govori o važnosti prognoziranja pomoću rujanske Mjesečeve mijene (Božanić 2018: 94, br. 437).

16. Mina setenbrina sete mezi se inklina.⁷⁴

17. Sveti Luka u jarbole lupa.

⁷² U travnju je slatko spavati.

⁷³ Prva kiša u kolovozu osvježi more i šumu.

⁷⁴ Prema rujanskoj Mjesečevoj mijeni ravnat će se vrijeme u sljedećih sedam mjeseci.

Blagdan sv. Luke je 18. listopada, a prema ovoj izreci tada se očekuje zahladnjenje i vjetrovito vrijeme (Sijerković 1996: 146).

18. Sveti Andrija dili kabanice.

Sveti Andrija je 30. studenog, kada počinje razdoblje tmurnih, kišovitih jesenskih dana (Roki-Fortunato 1997: s. v. *dīlit (se)*).

19. Do Božića zelji, od Božića ledji.⁷⁵

Do Božića zemlja donosi plodove (zelje, blitvu, gomoljasto povrće), a nakon njega zima sve uništi (Božanić 2018: 79, br. 362).

20. Roso di matina, pjove vičina.⁷⁶

21. Roso di sera, bel tempo si spera.⁷⁷

22. Kad kokot u podne zakanto, prominut će vrime.

23. Kad su corni obloci navar pulenta ringon posiceni, da neće kiša dokle misec ne zapade.

24. Da će zapuhnut joko bura kad je „inbat na muntanju“.

U Poslovicama otoka Visa zabilježen je primjer *Bonaca – inbat na montanju*. *Inbât* (smorac) donosi vlagu i stvara oblake nad uzmorskim kontinentalnim planinama, a crvenilo tih oblaka prema ovoj je pučkoj prognozi znak mirnog mora (Božanić 2018: 84, br. 384), što je u potpunoj suprotnosti s onim što *inbât* označava u primjeru zapisanom u ovom korpusu.

Ova je vremenska izreka, kao i prethodna, doslovno preuzeta iz *Hrvatske zore* (Cvitanović 2010: 30), a ovdje se to ističe jer se u ovakvu zapisu uočava sintaktostilistički fenomen zvan slobodni neupravni govor. To je “tuđi govor koji se može prenositi i tako da se sasvim preuzme u vlastiti. Slobodni neupravni govor razlikuje se od običnoga neupravnog govora time što nije uvršten kao zavisna rečenica, što nije ni upravni, a od upravnoga razlikuje se time što su prema njemu tri lica promijenjena kao u neupravnome.” (Katičić 2002: 378, prema Božanić, Brešan 2007: 240). Oba promatrana primjera iz korpusa pripadaju prvoj i u viškim facendama (i među viškim pukom) najčešćoj kategoriji, u kojoj se SNG uvodi subordinativnim veznikom *da* i bez uporabe glagola govorenja (Božanić, Brešan 2007: 243).

⁷⁵ U *Libru* (Roki-Fortunato 1997: s. v. *lédji*) je pogrešno zapisano *Do Božića ledji, od Božića zelji*.

⁷⁶ Ujutro crveno nebo, kiša je blizu.

⁷⁷ Uvečer crveno nebo, očekuje se lijepo vrijeme.

25. Luna kaskante, marinaji apjante.⁷⁸

“I još kad ti mlodi misec stoji ‘impjanto’, onda mornori mogu mirno spat, ma kad misec leži, onda mornori va da budu ‘impjanto’, jerbo se rece...” (Cvitanović 2009b: 19). Dakle, u prvom slučaju će biti lijepo vrijeme, a u drugom loše. Božanić (2018: 24) ima višku i potpuniju inačicu ove izreke, a ona glasi *Kal je Misec impijo – mornori leže, kal Misec leži – mornori su impijo*.

26. Voda zove vodu.

Plima najavljuje kišu. Višani more nikad ne zovu vodom, ali plima se može tako nazvati (Božanić 2018: 104, br. 495). Da je riječ o plimi može se vidjeti i iz sljedećeg ulomka iz Hrvatske zore: “...ma kad se kroz obloke ukože kolobor kolo miseca, cuvoj se, sutra don je kiša i grogolevont i more se digne dobota priko rivi i onda se isto rece da će puno kišit jerbo ‘voda zove vodu’.” (Cvitanović 2009b: 19). Citirani ulomak je zanimljiv i jer je u njemu prepričana još jedna vremenska izreka, navedena u Božanićevu radu: *Kolobor kolo Mišeca – oli vitar oli dož*⁷⁹. (Božanić 2018: 93, br. 498).

27. Svu zlo (gre) iz Komiži.

Reče se kada se ugledaju crni oblaci iz smjera Komiže: “I tako škurina sve raniji, pasala je jematva, poceli levantore, a jugo goni corne obloke iz pulenta, to hoće reć iz Komiži. Onako iz šulaca⁸⁰ bi se znalo reć da svu zlo gre iz Komiži.” (Cvitanović 2009b: 17–18).

28. Tramuntona – bura parićona.

29. Pulentac – jugu otac.

30. Bura je cisto žena.

Bura je suh vjetar, kad ona puše, nema kiše, nebo je vedro, a more bistro. Ona se ovdje dovodi u vezu sa čistom ženom, koja u ovom kontekstu označava tradicionalnu ženu koja se brine o kućanstvu i sve drži urednim (Roki-Fortunato 1997: s. v. *cist*).

⁷⁸ Mjesec pada, mornari ustaju.

⁷⁹ Kiša

⁸⁰ Šale.

4.1.6. Izrazna razina poslovica

Već i na prvi pogled na dosad obrađeni korpus vidi se koliko su poslovice i vremenske izreke bogate stilskim figurama te kompozicijski raznolike, stoga ovaj dio rada služi upravo tome da tu raznolikost pokaže i oprimjeri. Prvo će se govoriti o kompoziciji poslovica i figurama konstrukcije, potom o rimi i drugim figurama dikcije te na kraju o tropima i figurama misli.

4.1.6.1. Kompozicija i figure konstrukcije

Poslovice se mogu sastojati od jednodijelne ili dvodijelne rečenice, a kada je rečenica dvodijelna, govorimo o binarnoj kompoziciji (Kekez 1996: 45). U ovom su radu poslovice i vremenske izreke sastavljene od dvodijelne rečenice dominantne, one čine oko tri četvrtine korpusa. Kompozicijska struktura binarnih poslovica gradi se prema načelu suodnosa (isto: 45), što često podrazumijeva upotrebu veznika, prijedloga i drugih, kako ih je Čubelić nazvao, inicijativnih riječi, a primjeri za to su: *Ako je priša umrit, ni priša zakopat.*, *Ca si pametniji, to je veći divjokov kolo tebe.*, *Boji je umrit od gloda, nego i od truda i od gloda.*, *Kad je dobri miri, onda je i dobri viri.*, *Do veceri napliće, po veceri raspliće.* i brojni drugi. Neki od navedenih primjera sastoje se od strukturno identičnih dijelova, zvukovno i značenjski podudarnih (Škara 1994: 42), dakle od paralelizama⁸¹. Još primjera, ali bez inicijativnih riječi: *Komin drimac, a postoja linac.*, *Dug ploćen, grih oprošćen.*, *Zorna priprovna, kuća rasprovna.*

U nekim od posljednjih primjera vidljiva je i upotreba asindetona, stilske figure u kojoj se nižu dvije ili više riječi, skupova riječi ili rečenica bez korištenja veznika, umjesto kojih stoje pravopisni znakovi, primjerice zarez ili crta (Bagić 2012: s. v. *asindeton*). Nekoliko primjera iz korpusa: *[Ako] staro karpi, [onda] konce trati, [a ako] staro jubi, [onda] donke gubi.*, *[Kad] nos piruje, [tad] guzica gladije.*, *Ucin dobro, [pa] izi govno.*, *Son je hlopa, [a] Bog je istina.*

Druga, i u ovom korpusu češća, figura konstrukcije koja igra važnu ulogu u gradnji poslovica jest elipsa. To je izostavljanje dijela ili dijelova rečenice tako da se naruši sintaktička norma, ali ne i rečenično značenje. Ispuštati se mogu glagoli, imenice, priloz i zamjenice, a na razini rečeničnih dijelova predikat, subjekt i objekt (Bagić 2012: s. v. *elipsa*). U ovom korpusu nema primjera ispuštanja priloga, a ispuštanje imenica i zamjenica jako je rijetko. U sljedećem se

⁸¹ Paralelizam, aliteracija, elipsa i rima vanjski su poslovični obilježivači, a hiperbola, paradoks i personifikacija unutarnji. Vanjski obilježivači čine iskaz poslovičnim, a unutarnji pridonose retoričkom učinku poslovice (Mieder 2004: 7–8).

primjeru ispušta imenica u službi izravnog, a zamjenica u službi neizravnog objekta: *[Nemoj im] ni dat [divnju⁸²/mladića] ni uzest [od njih mladića/divnju], ni kozu u njih nakotit.* Što se tiče ispuštanja glagola, većinom se radi o ispuštanju pomoćnog glagola, bilo da je riječ o krnjem perfektu (usp. Silić i Pranjković 2007: 193) bilo da je riječ o kopuli imenskog predikata, npr. *Ćapali [su] se lima i acol., Marvicu po marvicu, skupila [je] Mare kurajicu., Boji [je] manji, a slaji., U postolora [su] nojgore postole.* U posloviци *Di će suza [doć] nego na oko.* vidljiv je primjer i krnjeg futura, u kojem je izostavljen glavni glagol (Marković 2013: 90F). Rjeđe se eliptira modalni ili punoznačni glagol, ali ima i toga: *Kad se maška nauci paver lizat, ili mašku [tuko⁸³] ubit ili sviću [tuko] razbit., [Kad dojde] Gospa Luncijota, lazući [i] plazući [izojdu] vonka., Ca [butoš⁸⁴] u muz, to [fini⁸⁵] u guz., [Kad] sunce [izojde] iz mora, [hita⁸⁶] parangol u more.* i tako dalje. Ipak, vremenska izreku *Vela klobucićen i lumbrelon.* može se izdvojiti kao najstilogeniji primjer elipse jer je najteže rekonstruirati koji glagol nedostaje (Bagić 2012: s. v. *elipsa*).

Upotrebom asindetona i/ili elipse poslovični se iskaz često reducira na dvije riječi, što je minimalan broj elemenata na čijem se odnosu može graditi književno djelo, koje ovdje valja shvatiti kao formu. Tako reduciranu posloviцу ili izreku nazivamo onda dvorječjem, s time da treba imati na umu da se ne radi nužno o doslovno dvjema riječima, već o načelnoj dvočlanosti, to jest dvokomponentnosti. Drugačije rečeno, riječi nemaju mehaničko-kvantitativan, već strukturno-formativan značaj. Dakle, pod riječi se ne broje pomoćni glagoli *biti* i *htjeti*, glagoli *imati* i *nemati* kad su obezličeni te nesamostalne vrste riječi, najčešće prijedlozi i veznici. U dvorječjima je česta opozicijska, i to prije svega semantička, napetost između njegovih dviju krajnjih točaka (Užarević 2012: 26–27), što se može oprimjeriti sljedećim: *Ca je gusto – ni pusto., Fin ke dura, non paura., Kasno, ma casno., Ko ni dobar, on je modar.* S druge strane, postoje i dvorječja koja su sintaktički strukturirana kao standardni dvočlani iskazi (isto: 27): *La parenca ingana., Ni niko bez niki., Nisu judi varci., Nisu za prasicu jabuke.*

Nadalje, poslovice mogu biti i stihovane, a najčešće je riječ o osmercima i desetercima, koji su i u narodu najčešći (Kekez 1996: 46). Među prikupljenim poslovicama našle su se tri zapisane

⁸² Djevojkju.

⁸³ Treba.

⁸⁴ Stavış.

⁸⁵ Završi.

⁸⁶ Baci.

u stihu, od čega su dvije deseteračke (obje s cezuroom nakon četvrtog sloga) i jedna osmeračka (također s cezuroom nakon četvrtog sloga). To su: *Hobotnica | napovido raku / kad ji stane | da nju skine kapu.*, *Kad je dobro | kroju na Budimu / on ne mori | za svoju družinu.* i *Ol dvo lojta | tri korota / i cetvorto | kamižota*. Osim toga ima i poslovice koje nisu zapisane u stihu, ali ipak posjeduju metričku strukturu, a takve su primjerice sljedeće: *Zaklela se zemja raju | da se tojne sve saznaju.*, *Vlaj tarce | i na konja jaše | i sve pito | kad su Vodokaršćo.*, *Prima pjove di agosto | rifieska mare e bosko*. Na kraju, može se reći da poslovice imaju preciznu i stabilnu fakturu poduprtu vlastitim ritmičkim ustrojstvom te da se stih karakterističan za poslovicu naziva paremiakus (isto: 46).

4.1.6.2. Rima i ostale figure dikcije

Brojne su poslovice u ovom radu rimovane, pri čemu je najviše primjera prave čiste ženske rime, dakle rime u kojoj podudaranje počinje od naglašenog sloga, u kojoj se potpuno podudara naglasak i glasovi koji slijede nakon njega te u kojoj se podudaraju zadnja dva sloga (Bagić 2012: s. v. *rima*). To se može ilustrirati sljedećim primjerima: *Zaklela se zemja raju da se tojne sve saznaju.*, *Boji ikako nego nikako.*, *Ko mucu, dvi uci*. Također, s obzirom na strukturu većine poslovice, prevladava i leoninska rima, u kojoj se podudaraju polustihovi istog stiha (isto). U korpusu su prisutne i ostale vrste rime, no umjesto pobrojavanja svih tih primjera, zanimljivije je pogledati primjer koji ovisno o izgovoru mijenja vrstu rime. U poslovicama *Sekarva/zolva i nevista, burdil/skondol za ništa*. rima je nesumnjivo prava i ženska, no ovisno o izgovoru glasova tipa *s* može biti čista ili nečista. Ta dubleta nastaje zahvaljujući pojavi nastaloj pod utjecajem mletačkog govora koja se zove cakavizam⁸⁷, a to je neutralizacija frikativa *s*, *š*, *z*, *ž* u *ś* i *ž*⁸⁸ te zamjena glasa *č* [*tš*] glasom *c* [*ts*] (Šimunović 1977: 16). Među Višanima glasovi [*ś*] i [*ž*] sve više iščezavaju, osobito među mlađom populacijom, a ne izgovaraju ih ni svi stariji stanovnici.⁸⁹ Dakle, kod govornika koji imaju [*ś*] i [*ž*] riječ je o čistoj rimi, a kod onih koji nemaju o nečistoj.

U poslovicama se može naći i dosta etimoloških figura, a tim terminom objedinjene su one figure koje osvještavaju vezu između korijena ili osnove riječi u riječima koje se pojavljuju u

⁸⁷ I to drugi tip cakavizma.

⁸⁸ [*ś*] i [*ž*], odnosno „subdentalni šuštavi (cakavski) spiranti” (Menac-Mihalić, Celinić 2012: 27).

⁸⁹ Od ispitanika ih jedino Vicko izgovara.

istom tekstnom odsječku (Nikolić 2018: 120). U ovom korpusu javljaju se primjeri paregmenona, poliptotona, paronomazije te etimologiziranja.

Paregmenon i poliptoton mogu se nazvati osnovnim etimološkim figurama jer stvaraju pravu etimološku vezu, za razliku od paronomazije i etimologiziranja (isto: 120–121). Paregmenon je „upotreba dviju ili više riječi istog korijena u istom stihu, rečenici ili odjeljku.” (Bagić 2012: s. v. *paregmenon*). Primjera paregmenona u ovom korpusu nema previše, tek desetak, i to uglavnom tvorenih različitim prefiksima. Oni koji nisu tvoreni prefiksacijom su sljedeći: *Da su zojmi dobri i žene bi zajimoli.*, *Kucin neće ujist kušku.*⁹⁰, *U postolora najgore postole.* i *Ne korojte grišnika kad se u grisima kupote.* Poliptoton je pak ponavljanje iste riječi unutar stiha, rečenice ili ulomka, ali u različitim gramatičkim oblicima (isto: s. v. *poliptoton*), kao što je to slučaj u: *Ako laže koza, ne lažu rozi.*, *Kad se maška nauci paver lizat, ili mašku ubit ili sviću razbit.*, *Uza goste svi smo gosti.*, *(Nikad) ni niko*⁹¹ *bez niki.* U korpusu je zabilježen i jedan slučaj tradukcije, podvrste poliptotona kod koje se u odnos dovode glagolska vremena, stanja, načini (isto: s. v. *tradukcija*), a to je *Cuvaj se i cuvati ću te.*

Paronomazija je povezivanje dviju ili više riječi prema zvukovnoj srodnosti, kojom se ističe značenjska sličnost ili suprotnost. Riječi se razlikuju u jednom ili dvama korijenskim glasovima, bilo početnim bilo nepočetnim. Kada se razlikuje početni glas ili glasovi, zvukovno povezivanje blisko je rimi (isto: s. v. *paronomazija*). U ovom se korpusu paronomazijom uglavnom ističe značenjska suprotnost, pa se tako povezuju *bogatstvo* i *rogatstvo*, *jubi* i *gubi*, *dobar* i *modar*, *karpa* i *rapa* i drugo. Iako druga riječ nije izrečena, u poslovice *Joze guzu bije* također se može prepoznati paronomazija, koja ovdje ima funkciju personificiranja jezika, govornog organa. Još jedan slučaj paronomazije vidljiv je i u primjeru *Teško nemu po komu se svit svisti.*, no Božanić (2018: 9) u njemu prepoznaje „pučku etimologijsku asocijaciju fonijskim preklapanjem korijena riječi *švît* (svijet) i *svîst* (svijest).” Pučka etimologija jedan je od oblika sekundarnog fonetskog simbolizma (uz spunerizam, šatrovačku rimu i malapropizam), a on aludira na riječi koje nisu izrečene. Pučkom etimologijom nastaje nova riječ koja se oblikuje

⁹⁰ Morfska raščlamba bi bila *kuc-in-Ø* i *kuc-k-a*, što palatalizacijom daje *kučka*, a onda pojednostavnjenjem suglasničkog skupa *kuška*. Promjena *č* u *šk* vidljiva je i u riječi *maška*, u ovom korpusu također i *kt* > *jt* u riječi *lojta* (nominativ *lokat*), *bl* > *bj* u *Bjož*, *mļ* > *mj* u *zemja* itd. Usporedi i kod Šimunovića (1977: 18–23).

⁹¹ *Niko* bi se moglo prevesti i kao *netko* ili *nitko* (u novijem se govoru tako često i kaže), međutim u starijem se govoru *netko* ili *nitko* kaže *niku* (natuknica *niko* ni ne postoji u rječniku) (Roki 1997: s. v. *niki* (1) i (2); s. v. *niku*).

tako da njezin glasovni sustav podupre novo shvaćanje riječi (Nikolić 2019: 98). Uzevši u obzir napisano, prethodni primjer uvjerljivije je smatrati paronomazijom.

Etimologiziranje je figura u kojoj prava ili prividna etimološka sličnost daje povoda da se dvije različite riječi glasovno podudaraju (Zima 1880: 286). Bagić (2012: s. v. *etimološka figura*) to naziva etimološkom figurom i definira je kao „sintaktičko povezivanje riječi koje se zbog stvarnog ili prividno istog porijekla glasovno podudaraju.“ Dobar je primjer te figure vremenska izreka *Ako sican ne sikuje, ako vela ne veluje, onda marac sice, veluje i opakuje*. Prema siječnju, čiji je naziv nastao prema razdoblju sječe drva ili možda po tome što tada hladnoća siječe (Matasović i dr. 2021: s. v. *sijêčanj*) načinjen je glagol *sikōvât*, a prema viškom nazivu za veljaču, *vêla*, glagol *velōvât*⁹². Etimologija mjeseca veljače dosta je sporna. Njegovo ime izvodi se iz glagola *veljati se*, koji označava tjeranje mačaka ili *veljati* u značenju provoditi poklade, no oba glagola su rijetka i sporne etimologije. Također, neuvjerljivo je veljaču povezivati s glagolima *váljati* i *oveljiti se* (oduljiti se). S druge strane, moguće je da dijeli korijen s pridjevom *velik*, a vjerojatnijim od ostalog se čini da je ime dobila po velikom postu, koji obično počinje upravo u veljači (isto: s. v. *veljača*).

Na samom kraju ovog poglavlja može se spomenuti i primjer upotrebe onomatopejskog glagola u poslovi *Ovca koja bleje, zalogoj gubi*.

4.1.6.3. Tropi i figure misli

Od figura riječi, odnosno tropa, u obrađivanom je korpusu najčešća metafora, a to je „zamjenjivanje jedne riječi drugom prema značenjskoj srodnosti ili analogiji” (Bagić 2012: s. v. *metafora*). Metaforičko značenje oblikuje se u sukobu pravog i prenesenog značenja i višestruko je ovisno o kontekstu (isto). Učestalost te figure u poslovicama primijetili su, na primjer, Kekez (1996: 45) i Škara (1994: 42), ali i strani paremiolozi, kao što su Wolfgang Mieder ili Neal R. Norrick. Mieder (2004: 8) kaže da većina poslovice sadrži metaforu, a razlog za čestu upotrebu metaforičkih poslovice vidi u tome što one tako mogu biti upotrijebljene figurativno ili neizravno te se mogu upotrebljavati u svakodnevnim životnim situacijama, kao što je slučaj u sljedećim primjerima: *Ne može se svakimu vitru jidra otvorat.*, *Ko ni dobar, on je modar.*, *Ne vajo se izuvat pri nego se do mora dojde*. Norrick (2015: 13) također kaže da je

⁹² Glagol je uvršten u *Libar viškiga jazika* u značenju “ponašati se kao vrijeme u veljači (promjenjivo: zimno, kišovito, vjetrovito i sunčano)” Roki-Fortunato 1997: s. v. *velōvât*

metafora jedna od značajki nužnih za tvorbu poslovice, a dodaje i da se mnoge poslovice mogu tumačiti i doslovno i metaforički, ovisno o kontekstu. Takav je slučaj i s već protumačenim primjerom *Boj se suhuga juga i mokri buri*.

Rečeno je da je metafora zamjenjivanje jedne riječi drugom prema analogiji, sličnosti. U metonimiji se pak riječi zamjenjuju na temelju logičke bliskosti te vremenske ili prostorne povezanosti (Bagić 2012: s. v. *metonimija*). Njezina je podvrsta sinegdoha, u kojoj se zamjena vrši na temelju značenjskog dodirivanja ili uokvirivanja, što hoće reći da se značenjski prijenos događa u istoj konceptualnoj domeni, dakle sinegdoha je kvantitativna, a metonimija kvalitativna (isto: s. v. *sinegdoha*). U prikupljenim su poslovicama i vremenskim izrekama, pomalo neočekivano, te dvije figure rijetke, a onda se još dogodi da se u dvama primjerima metonimija realizira kao zamjena prostora za stanara, i to tako da isti prostor zamjenjuje iste stanare. Ti su primjeri *Aboj ga se kući di svaki don fumor dimi*, te *U svaku valu svoga vitra, u svaku kuću svoga dima*., gdje *kuća* označava obitelj. Sinegdoha se može oprimjeriti poslovicom *Pju jorni ke luganigi*., u kojoj *luganigi* služe kao zamjena za *hranu*, a to se može shvatiti kao zamjena roda i vrste.

No metafora, metonimija i sinegdoha često se pojavljuju i zajedno s personifikacijom, odnosno personifikacija se često realizira pomoću njih, opet najčešće pomoću metafore. Personifikacija je figura misli u kojoj se ljudske osobine, misli, ponašanja, osjećaji pridaju biljkama i životinjama ili čemu neživom, apstraktnom (isto: s. v. *personifikacija*). Dva su obrasca personificiranja u ovom radu češća od ostalih – u prvom se ljudske osobine pridaju organima i dijelovima tijela, a u drugom se one pridaju svecima, vjetrovima, mjesecima, uglavnom u vremenskim izrekama. U svim slučajevima kada se personificira dio tijela, može se govoriti i o sinegdohi jer se zapravo radi o čovjeku, npr.: *Žensko glova ca iskroji, vajo da i sašije*., *Šupjo glova vitron se hroni*., *Argento, kor kontento*., *Nos piruje, guzica gladuje*. U drugu skupinu primjera koja je izdvojena idu: *Vela klobuciĉon i lumbrelon*., *Ako sican ne sikuje, ako vela ne veluje, onda marac sice, veluje i opakuje*., *Sveti Gargur (kupi) sve omendule u batur*., *Pulentac – jugu otac*. i drugi. Personifikaciji je dosta bliska i prozopopeja, tj. davanje riječi odsutnim osobama, nadnaravnim bićima, životinjama, predmetima, konceptima (isto: s. v. *prozopopeja*). Prozopopeja je u ovom korpusu slabo zastupljena, svega su četiri primjera, a oni su: (...) *A za njon gre sveti Bjož i govori da je lož*., *Hobotnica napovido raku / kad ji stane da nju skine kapu*., *Zaklela se zemja raju da se tojne sve saznaju*. i *Pitat će vos starost di von je bila mladost*.

Figura misli u kojoj se kakva ideja predočava govorom o bliskim i konkretnim stvarima je alegorija. Kod alegoričnog se iskaza svi elementi moraju moći čitati i doslovno i preneseno, što alegoriju razlikuje od metafore i personifikacije (isto: s. v. *alegorija*). Već je utvrđeno da se poslovice *Ku is maškima imo posla, izojde na kraju isharnjon*. upotrebljava i u doslovnom i u prenesenom značenju, u kojem mačka predstavlja osobu od nepovjerenja, a *isharnjon* je onaj koji je stradao zbog druženja s takvom osobom. Dvostruko značenje može se iščitati i u sljedećem: *Kad brod kuri* (preuzimanje inicijative), *timun boji abedi* (veća šansa za uspjeh)., *Razbijeni borki* (loše djelo) *ni potriba šešula* (kajanje)., *Ne može se svakimu vitru* (čovjek) *jidra otvorat* (povjerenje)., *Ne vajo se izuvat* (djelovati) *pri nego se do mora dojde* (pravovremenost)., *Došli su kola* (život) *blizu brigov* (smrt).

Za kraj ovog poglavlja nešto o paradoksu, naizgled proturječnom iskazu, koji se najčešće realizira u rečenici. Paradoksalni se element iznenada pojavljuje na kraju rečenice te zbunjuje i iznevjerava očekivanja, stoga zahtijeva tumačenje. Može se ostvariti kao igra afirmacije i negacije, kao hiponimska igra te kao sinonimija (isto: s. v. *paradoks*). U analiziranom su korpusu paradoksi rijetki te se svi ostvaruju kao igra afirmacije i negacije: *U postolora najgore postole.*, *Ucin dobro, izi govno.*, *I ćorova kokoš nojde zarno.*, *Ko se foli, on se i ruži*. Neki se bolje pobrinu za tuđe nego za svoje, neki stradaju nakon dobročinstva, a nekima se i nakon silnih neuspjeha napokon osmijehne sreća. I ostaju samo hvalisavci, koji koliko god pozitivno govorili o sebi, samim tim činom pokazuju svoje pravo lice.

4.2. Izreke

Izreke, za razliku od poslovice, ne zaokružuju misaoni proces u zaključak, nije im cilj da budu općevažeće, one samo slikovitošću asociraju na stvarni događaj. Izreke pokrivaju svakodnevnije životne pojave te su ovisnije o kontekstu od poslovice. Formom su kraće i najčešće se sastoje od sintagmatskih cjelina, koje bez konteksta jedva da išta znače (Kekez 1996: 46–47). Čubelić (1975: LXIII) ih naziva poslovičnim izrekama i promatra ih kao podtip poslovice-frazeologizama. Ipak, u ovome radu među izreke nisu uvrštene nužno samo sintagmatske cjeline, već ima i sintaktički potpunih primjera. Više se pazilo na to da primjeri budu semantički nepotpuni i ovisni o kontekstu.

1. A ca tebi noge smardidu?

Jesi li ti glup?! (Roki-Fortunato 1997: s. v. *a* (1)).

2. Adijo baraka/brate.

Gotovo je, sve je izgubljeno (isto: s. v. *adijo*).

3. Adijo brodi.

Kaže se podrugljivo kada odlazi tko nepoželjan (isto).

4. Ala, popišat se i leć!

Izreka kojom se tjera onog kome negdje nije mjesto ili djecu na spavanje (isto: s. v. *àla*).

5. Boji da je mater rodila klulko ol preji.

Šaljiva pokuda kada je tko nestašan ili lijen (isto: s. v. *prèja*).

6. Bog cistoću jubi.

Reče se u šali kada se sve potroši, pojede, popije (isto: s. v. *Bôg/bôg*)

7. Bogu dušu, Bog ji neće.

U teškoj, bezizlaznoj situaciji, primjerice kada je tko teško bolestan (isto).

8. Da ti ne bi desna pala.

Reče se onom koji ne želi što napraviti jer smatra da je to preteško za njega ili da mu je ispod časti.

9. Di Bog svoga nimo

10. Di si bil – nindri, ca si vidil – ništa.

11. Di si bi, ca si cini?

12. Glodan bi ga slušol

Kaže se u pohvalu govorniku (Roki-Fortunato 1997: s. v. *glôdan*).

13. Ispardit zube

Kada djeci počnu ispadati zubi, kaže se da je razlog tome što spavaju s bakom, pa im ih je ona “isprdila” (isto: s. v. *ispardit*)

14. Iz škrinji u kotulu

Kotula je pretinac u škrinji u kojem su se držale vrijedne stvarčice, poput slika svetaca, medalja, novca. Izreka znači da se što komu daje, ali bez stvarne promjene vlasnika (isto: s. v. *kôtula*).

15. Ja pân, ja gospodar!

Reče se onom koji se ponaša kao da je glavni, a zapravo nije (isto: s. v. *pân* (2)).

16. Još nisi ni zemju priresal.

Upotrebljava se primjerice kada tko govori o stvarima za koje nije dovoljno zreo.

17. Kad prodomo buhoc

Buhač je prirodni insekticid koji se nekad sadio po rubovima vinogradarskih terasa. Prihod od branja buhača nije bio značajan, ali je njega “obitelj namjenjivala mladeži i to je bila prva naknada za rad”. Ova izreka upotrebljavala se kada bi mladi postavljali pretjerane financijske zahtjeve pred svojim roditeljima (Roki-Fortunato 1997: s. v. *buhôc*).

18. Ke bel nazo

Slično kao i *ma ke uši*, kaže se onom koji postavlja pretjerane zahtjeve (isto: s. v. *nâzo*).

19. Ma ke uši

20. Na parvi darveniga

21. Kako Bog zapovido

22. Krast materi tisto

Reče se djevojčici kada joj počnu rasti grudi (Roki-Fortunato 1997: s. v. *krâst*).

23. Ku/ko je – jo son (otvor – neću)

Još jedan primjer iz *Kuta mojega ditinstva* pokazat će značenje, ali i uklapanje u tekst navedene izreke: “...bili bi se pobili za to ku će sest na somi vorh od provi i butat noge doli u more, da kad se brod udijo čapoju pinu od botih ca jih ucini. A bokun i „ku je, jo son!“ (praviti se važni) za one ca gledodu iz kraja...” (Cvitanović 2014: s. p.).

24. Na bondu ti vlose.

Sitnija zamjerka (Roki-Fortunato 1997: s. v. *bônda*).

25. Na dobro ti jagode⁹³.

Kada tko dobije zaslužene batine zbog neposluha ili sličnog (isto: s. v. *dobro* (1)).

26. Na sve bonde i cetiri strone

Pretjerano razmetanje (isto: s. v. *bônda*).

27. Neće likor ni gazet⁹⁴/šolda.

Ova izreka znači da nije riječ ni o kakvoj opasnoj bolesti, ozljedi, rani: “Ma bilo je i razbijenih glovih ol tih stinjak ca su letili uokolo. Ma to ni bilo zla i mati bi rekla: ‘Neće likor ni šolda’, dešfetala glove i vezala pašicom, a mi smo se rugali: ‘Pošto šenica!’” (Cvitanović 2009b: 17).

28. Nimo pameti koki ni kila kosti.⁹⁵

29. Ni ta kalceta na tu nogu.

Ne misli se na to, to nije taj smisao (Roki-Fortunato 1997: s. v. *kalcèta*); to je netočno, nije tako: “Rece se ‘ku mucì, dvi uci’, ma jo mislin da ‘ta kalceta ni na tu nogu’, jerbo ako se ne govori i ne provjo ono ca je pri bilo, sve će se zaboravit.” (Cvitanović 2009b: 17).

30. Odo rude u žejude⁹⁶.

Kaže se kada tko što tvrdoglavo radi (Roki-Fortunato 1997: s. v. *žejùda*).

31. Od Ruda do Pilota⁹⁷

Od nemila do nedraga.

32. Ol ti je bumbok u juši?

⁹³ U ovom kontekstu kupina, tj. njezin plod.

⁹⁴ Stari venecijanski novac.

⁹⁵ Prema Miederu (2004: 14) ovaj primjer bi spadao u poslovična pretjerivanja, kojima se u maksimalnoj mjeri preuveličavaju neke karakteristike te na taj način ismijavaju osobu ili situaciju. Budući da je ovo jedini takav primjer, nije odvojen u zasebnu potkategoriju.

⁹⁶ Žir, plod česmine.

⁹⁷ Od Heroda do Pilata.

33. Ovo mi je bala i moštra⁹⁸.

Ovo je sve što imam (Roki-Fortunato 1997: s. v. *mòštra*).

34. Paga gobo.⁹⁹

Plaća onaj koji teško radi, odnosno njemu je najgore (isto: s. v. *pagât*).

35. Posut ću te kad se oženiš.

Obično se reče dječaku nakon uspješno obavljena posla (isto: s. v. *posût*).

36. Pri nego bi mu nos usahal

Označava da se nešto, npr. udaja izvršava odmah nakon pokojnikove smrti (isto: s. v. *usahnût*).

37. Pitoj Boga

38. Pukla pinka

Riješen je problem, postignut je dogovor (Roki-Fortunato 1997: s. v. *pînka*).

39. Sedmo linost, osmo karonjstvo

Iako u *Libru* (isto: s. v. *karônjstvo*) stoji da je riječ o parafrazi Božjih zapovijedi, čini se vjerojatnijim da se aludira na sedam smrtnih grijeha, a onda i dodaje još jedan, jer upravo je lijenost sedmi smrtni grijeh.

40. Sempre maška marnjau/njarnjau.

Kao i izreka ispod, kaže se kada tko stalno govori o istom (isto: s. v. *marnjàu*).

41. Sempre mul u vartal/Zlô poje.

42. Sunce ga znalo

Tko bi ga shvatio (Roki-Fortunato 1997: s. v. *sûnce*)

43. Šparenjat na kanelu, a tratit na špinu

⁹⁸ Namotaj tkanine i uzorak tkanine.

⁹⁹ Plaća grbavac.

U vinarskoj terminologiji *kanela* je “drvena cijev sa zatvaračem koja utakne se na mjesto čepa u otvor bačve i tada se kroza nj otače vino” (isto: s. v. *kanèla* (1)), a *špina* “mali otvor na bačvi iz kojeg se toči vino za uzimanje uzoraka” (isto: s. v. *špîna*). Kaže se kada tko štedi na sitnicama, a troši na velike stvari (isto), a isto je značenje i sljedeće izreke.

Također, Božanić (2018: 32, br. 42) ima zabilježeno *Ne vridi na špinu šparenjat, a na tapun tocit*. Ipak, u ovom se radu ovaj i sljedeći primjer tretiraju kao izreke, a za objašnjenje toga neka posluži primjer iz rječnika: “Ne promišljaj, kad si otako po tvoju šparenjala na kanelu, a točila na špinu, da biš posli mogla sve istocit na cep u malatiju.” (Roki-Fortunato 1997: s. v. *kanèla* (1)). Prvo što se može uočiti je da u njemu nema Božanićeva *ne vridi*, pa se može zaključiti da to nije fiksni dio. Drugo, prisutna je velika varijabilnost leksika. I treće, primjer pokazuje da nije riječ o samostalnoj rečenici te ovisnost o kontekstu, stoga ni strukturno ni semantički ne odgovara poslovice.

44. Tocit na cep, a šparenjat na špinu

45. Svi vrozi u te.

46. Svoga smoka¹⁰⁰ žena

Odnosi se na lošu, lijenu domaćicu koja ne može ni za sebe pripremiti jelo, a kamoli za obitelj (Roki-Fortunato 1997: s. v. *smôk*).

47. Tarbuhon za kruhon

48. Tri tovara su krepali.

Izreka kojom se ironizira čiji iskaz, postupak: “Dinko se istiskal sa fošon u trenskot, a Ivo ga zafrikuje:

- Ca si se to inkapotol?

- A kal je zima!

- Je, za poludit, tri tovara su krepali!” (Cvitanović 2009b: 18).

49. U boga doma

¹⁰⁰ Jelo koje se jede uz kruh.

Jako daleko.

50. Volta la brižjola¹⁰¹.

Promijeni temu; nije tako kako kažeš (Roki-Fortunato 1997: s. v. *brižjola*).

51. Vrog odnil i prišu.

52. Vrog ti ne do mira.

53. Za lizat parste

4.2.1. Binarne formule

Sljedeći se primjeri zbog ovisnosti o kontekstu i sintaktičke nepotpunosti mogu smatrati izrekama, ali ovdje su izdvojeni u zasebnu potkategoriju, binarne formule, kako ih naziva Wolfgang Mieder (2004: 14), a to su ustaljeni parovi riječi povezani aliteracijom i/ili rimom.

1. Ni orti¹⁰² ni porti¹⁰³.

Božanić (2018: 62, br. 254) je ovaj primjer uvrstio pod poslovice, što se strukturno ne čini baš prikladnim iako značenje odgovara posloviци *Bez alata nema zanata*. Može se upotrijebiti i u značenju *ne želim imati posla s tim*: “Iskušajte, jo bi vos svojim životom bronila od živih, ma is martvacima neću da imon ni orti ni porti.” (Roki-Fortunato 1997: s. v. *pôrt*).

2. Sćeto i neto

Jasno i glasno, bez okolišanja (Roki-Fortunato 1997: s. v. *sćèto*).

3. Ni šûga ni šèsta

Ni sadržaja ni forme, bezličan (isto: s. v. *śûg*).

4. Ni ime ni sime

5. Ni trenut ni prenut

Ne reagirati, ostati nepomičan (isto: s. v. *prènut*).

¹⁰¹ Meso na žaru; svako meso s rebrima.

¹⁰² Alata, osobito ribarskog.

¹⁰³ Uloga, dužnost, obaveza; Božanić je preveo kao *značaj, ugled, moć*.

6. Ni simo ni tamo.
7. Prohmutat¹⁰⁴ i prolit

Kaže se za lijenčinu, za onog koji nije ni za što (isto: s. v. *prohmùtat*).

8. Ni petkon ni svecon
9. U štrope i u škorme

Štrop je “upletak od konopa koji obavlja veslo i drži ga uz **škāram**” (isto: s. v. *štròp*), a to je štapić na rubu broda za koji se *štropom* priveže veslo (isto: s. v. *škāram*).

10. Ni ćuš ni buš
11. Ni troga ni glosa
12. Ni cut ni vidit
13. Niti govori niti romori
14. Ni ćuha ni puha

Nema ni daška vjetra.

15. Pjinut i prilipit

Kaže se kada tko misli da je što lako izvesti.

16. Stroh ol Boga i srom ol svita

Označava obzir, poštovanje prema drugima, a često dolazi i uz negativni glagol, uglavnom kao kritika današnjeg društva ili mladih. “A isto se može reć da se kod puno njih tad još cuvol stroh od Boga, pok makar i umunce, i srom od svita. I nikako su se drugaciji judi meju se družili, kantali i toncoli i plakoli kad je bilo potriba, sprovodivali one sa križon, ma i one bez križa.” (Cvitanović 2020a: 57).

4.3. Dijaloške poslovice

Dijaloške poslovice ili poslovice-pitalice (kako ih u svojoj podjeli naziva i Čubelić [1975: LXII]) svoj sadržaj postavljaju u obliku pitanja i odgovora, dakle dijalog im je kompozicijsko

¹⁰⁴ Protresti tekućinu.

i stilsko sredstvo (Kekez 1996: 47). One su dosta rijetke, tako da ne iznenađuje da u ovom korpusu nema primjera za njih.

4.4. Poslovice-anegdote

Poslovice-anegdote (isti termin rabi i Čubelić [1975: LXIII]) ili poslovice-pričice oblikom su sažetak ili naslov nekog događaja, anegdote. Važno je reći da se radi o konkretnom, stvarnom događaju koji može postati poslovično iskustvo, ali češće se događa da se događaj zaboravi i poslovica izgubi optjecajnu sposobnost, zato i jesu dosta rijetke (Kekez 1996: 47), pa ni njih nema u korpusu ovoga rada.

4.5. Paremiologizmi

U paremiologizme spadaju frazeologizmi, poredbe i metafore. Oni su nositelji poslovične slikovne semantike, odnosno kod njih je proces sveden na priliku (Kekez 1996: 47–48). Čubelić (1975: LXIII–LXIV) u svojoj podjeli ima poslovice-frazeologizme, no one mu ne označavaju isto što i Kekezevi frazeologizmi, već ih dijeli na poslovične izreke te poslovične poredbe i poslovična zaklinjanja, zakletve i kletve. Stipe Botica (2013: 491) paremiologizme naziva i poslovičnim izričajima, što je prema njemu skupni naziv „za sve oblike koji nisu prave poslovice, već izričaji koji imaju nepotpunu strukturu poslovice ili su to poslovične sintagme i fraze u kojima se nazire dio poslovičnog izričaja ili dio stiliziranja na način poslovice.“ On tu svrstava i fluidne oblike, koji se mogu svrstati u druge rodove i vrste, ali čuvaju i izražajnu vezu s poslovicama, a to su kletve i blagoslovi. U ovom će se poglavlju slijediti Kekezova podjela.

4.5.1. Frazeologizmi

Frazem je govorniku otprije poznata sveza riječi u kojoj barem jedna sastavnica gubi ili mijenja značenje. Takva sveza riječi naziva se frazeološkom, što znači da govornik bira sveze riječi, dok u slobodnim svezama, u kojima je značenje zbroj značenja svih sastavnica, govornik bira sastavnice (Menac 2007: 9). Nije zgorega spomenuti da ista sveza riječi može biti i frazeološka i slobodna (isto: 10–11), npr. *dat ruku*, *ćapat se šoto braco*, *kalat gaće*,... Struktura frazema u pravilu je jako čvrsta te se reproducira u unaprijed određenom obliku. Shodno tom, jedna se sastavnica najčešće ne može mijenjati drugom, ali ima slučajeva u kojima se može zamijeniti sinonimom (*molit (koga) u karst/križ*), semantički bliskom (*dizat (koga) u ariju/zvizde*), pa čak i semantički udaljenom riječju (ubit *oko/pauka*) (usp. isto: 11–12). Kod frazema se provodi desemantizacija njegovih sastavnica – ako se desemantiziraju sve, riječ je o potpunoj

desemantizaciji, a ako samo neke, o djelomičnoj. Kod potpuno desemantiziranih frazema svi su dijelovi frazema semantički preoblikovani te pri opisu značenja nije upotrijebljena niti jedna njegova sastavnica, dok kod djelomične desemantizacije samo dio komponenti gubi prvotno leksičko značenje, a desemantizirane sastavnice pojavljuju se u opisu značenja (Fink 2002: 7; Kovačević 2012: 101). Ako do desemantizacije ne dolazi, tada govorimo o frazeologiji u širem smislu, kojoj nedostaje i slikovitosti, ekspresivnosti, konotativnosti. Takvi se frazemi obično susreću u terminologiji, administrativnom i publicističkom stilu (Fink 2002: 7–8).

Frazemi po obliku i sastavu mogu biti fonetska riječ, skup riječi ili rečenica. Frazemi koji tvore fonetsku riječ sastavljeni su od jedne punoznačne¹⁰⁵ i barem jedne nepunoznačne riječi koje tvore jednu naglasnu cjelinu (*ni u ludilu, bez daljnje*). Ako je frazem skup riječi, sastoji se najmanje od dviju punoznačnih riječi s najmanje dvjema naglasnim cjelinama, s time da skup može biti zavisan (*otvoriti vatru na koga*) ili nezavisan (*jasno i glasno*). Konačno, rečenični frazemi sastoje se od glavnih rečeničnih dijelova, to jest od subjekta i predikata, eventualno i drugih, a kao cjelina mogu se uklopiti u drugu rečenicu ili širi kontekst (Fink 2002: 8; Menac 2007: 17–19; Menac-Mihalić, Menac 2011: 21–22).

Međutim, paremiolozi frazeme (frazeologizme) shvaćaju dosta uže od frazeologa. Spomenuto je već da Kekez kao važnu osobinu frazeologizama ističe slikovitost, a Mieder (2004: 13), čiji je termin poslovični izrazi, dodaje da su oni fragmentarni, metaforični, da ih se mora uklopiti u rečenicu (ne mogu stajati samostalno) te da im je jedna sastavnica glagol.

1. Butat (co) u ariju

Uludo trošiti novce.

2. Cinit ariju

Praviti se važnim (Roki-Fortunato 1997: s. v. *ārija*).

3. Ćapat ariju

Osim značenja doći do zraka, udahnuti ima i značenje uobraziti se (isto).

4. Dizat (koga) u ariju/zvizde

¹⁰⁵ Neki frazeolozi, pa tako i Josip Matešić (npr. 1995: 84), smatraju da se frazem mora sastojati barem od dviju punoznačnih riječi.

5. Gledat u ariju

Zuriti u prazno (isto).

6. Kolpit¹⁰⁶ arija

Dobiti upalu, nazepsti (isto: s. v. *kolpìt*).

7. Prominit ariju

Otići kamo radi promjene ambijenta (isto: s. v. *ãrija*).

8. Trovat ariju

Označava sijanje razdora, poticanje na svađu (isto).

9. Živit od ariji

10. Bûšit babu¹⁰⁷

Pokazivati sposobnost za savladavanje poteškoća (Roki-Fortunato 1997: s. v. *bãba*).

11. Tuć (komu) bajuneta

Kruljiti želudac, biti jako gladan (isto: s. v. *bajunèta*).

12. Past na baketînu

Baketina je palica namazana ljepljivom smolom koja služi za lov ptica. Dakle, ovaj frazeologizam u osnovnom smislu označava hvatanje ptice pomoću ljepljive palice, a u prenesenom nasjedanje na čiju zamku (isto: s. v. *baketîna*).

13. Past na lokvicu

Lokvica je ovdje također ptičarski izraz – to je mala bara u koju se mami žedne ptice, pa ih se hvata mrežom. Frazeologizam u prenesenom smislu znači isto što i prethodni (isto: s. v. *lòkvica*).

14. Voltat bandiru

¹⁰⁶ Udariti.

¹⁰⁷ Ljubiti primalju.

Promijeniti mišljenje; opredijeliti se za drugu političku stranku (isto: s. v. *voltât*).

15. Stagalat (koga) vonka bări

U dječjoj igri lovljenja (*na tarkât*) *băra* je dogovoreno mjesto na kojem onaj koji bježi ne smije biti uhvaćen. *Stagalat* znači *uhvatiti na djelu*. Dakle, frazem znači *uhvatiti, zateći koga na nezaštićenom mjestu, bez zaštite* (isto: s. v. *băra* (2); s. v. *stagalât*)

16. Opravit barketu

Napakostiti komu, lukavo koga prevariti (isto: s. v. *barkêta*).

17. Finit u Batariju

Batarija je izvorno bila tvrđava sa značajnom ulogom u Viškom boju 1866., a poslije je prenamijenjena u ubožnicu. Zato je onaj koji je *finil u Batariju* onemoćao, siromašan, napušten (isto: s. v. *Batarîja*).

18. Ćapat Boga za brodu

19. Ćapat po bogu

Dobiti batine (Roki-Fortunato 1997: s. v. *Bôg/bôg*).

20. Ćapat u boga

Razboljeti se, dobiti kakvu upalu (isto).

21. Doć do boga

Dojaditi (isto).

22. Doć ol boga

Izgubiti živce, poludjeti (isto).

23. Iskalovat¹⁰⁸ boge

24. Izist bogu nogu

¹⁰⁸ Skidati, spuštati.

Biti nezasitan, halapljiv (isto).

25. Ne kapit ni boga

26. Poć Bogu na ispíte/za kurira

Vulgarno; otići s ovog svijeta, umrijeti (isto).

27. Sordit Boga

Učiniti kakvu nepodopštinu (isto).

28. Ostat boka verta¹⁰⁹

29. Čapat (se) šoto braco

Solidarizirati se s kim u čemu, obično negativnom (Roki-Fortunato 1997: s. v. *brāco*).

30. Izgubit brôve¹¹⁰

Izgubiti se, ne se snaći (isto: s. v. *brôvi*).

31. Stavít/hítít (komu) buhu u juho

32. Istrest/trest buhe

Skakati, poskakivati, plesati (isto: s. v. *bùha*; s. v. *trêst*).

33. Ostat na cidilo

34. Ostavit (koga) na cidilo

35. Kotit se (komu) corvi

Biti jako znatiželjan.

36. Hitovat criva i brônca¹¹¹

Povraćati zbog velikog ljuljanja broda (Roki-Fortunato 1997: s. v. *brônca*).

37. Išporkat dekumente/korte

¹⁰⁹ Otvorenih usta.

¹¹⁰ Nominativ je *brovi* – sva stoka sitnog zuba.

¹¹¹ Škrge.

Registrirati čije nedolično ponašanje i tako tu osobu učiniti nepodobnom za neku službu i sl.
(isto: s. v. *dekumènat*; s. v. *isporkât (se)*).

38. Izist dotu¹¹² svêti Ôni

Enormno puno trošiti, osobito na hranu i piće (isto: s. v. *dòta*).

39. Falit (komu) duga¹¹³

Biti glup.

40. Ispustit dušu

41. Kalat gaće

42. Obuć se u široke gaće.

Kaže se kada tko želi raditi više od onoga za što je sposoban (Cvitanović 2018b: 13).

43. Šparenjat na garlo

Štedjeti na jelu (Roki-Fortunato 1997: s. v. *gãrlo*).

44. Uskrotit na garlo

Oskudijevati u jelu, oskudno se hraniti (isto).

45. Butat priko glovi

Zanemariti, zaboraviti (isto: s. v. *butât*).

46. Izbit (komu) (co) iz glovi

47. Punit/navijat/navivat (komu) glove

48. Ne zno di mu/nju je glova, a di mu/nju je tulina¹¹⁴

49. Ne zno ni ko mu glovi nosi

50. Udrit (komu) u glove

¹¹² Miraz.

¹¹³ Dužica drvene bačve.

¹¹⁴ Tijelo bez udova; truplo

Umisлити se (Roki-Fortunato 1997: s. v. *udrīt (se)*).

51. Udrīt (komu) (co) u glovu

Ošamutiti se zbog jakog sunca ili alkohola.

52. Voltat glovu

Prekinuti prijateljstvo (Roki-Fortunato 1997: s. v. *voltât (se)*).

53. Primītīt golte/zube¹¹⁵

Ukočiti se od straha, jako se prestrašiti (isto: s. v. *gôlta*).

54. Izist govno

Posramljeno prihvatiti neku činjenicu nakon što se dokaže da smo u krivu (isto: s. v. *gōvnò*).

55. Upast u govna

56. Zamejat se u govno

57. Pilat priko gropa

Hrkati (isto: s. v. *gròp*).

58. Razbijat tuje guzice

Miješati se u tuđa posla (isto: s. v. *guzìca*)

59. Sekovat (komu) guzicu

Uznemiravati, gnjaviti koga (isto: s. v. *sekōvât*).

60. Dizat huhor¹¹⁶

Oholiti se (isto: s. v. *hūhôr*).

61. Ne moć (koga) vidit išanponiga

62. Ćapat jaglic

¹¹⁵ Vilice (u licu).

¹¹⁶ Krestu.

Ozepsti na moru, tijekom ribolova, osobito ako se ništa ne ulovi (Roki-Fortunato 1997: s. v. *ćapât*).

63. Zavōlīt jamu

Ubaciti što u prazan stomak (isto: s. v. *zavōlīt (se)*).

64. Bit na jajih/joja

Biti nervozan, razdražljiv.

65. Ćutit joja/pofinu

Dosegnuti spolnu zrelost; osjećati spolni nagon (Roki-Fortunato 1997: s. v. *ćūtīt (se)*).

66. Hodit po jojima

Hodati polako, nevoljko.

67. Pucat (komu) kaldaje¹¹⁷ u glovu

Pucati glava od velikog pritiska (Roki-Fortunato 1997: s. v. *kaldāja*).

68. Zapast u kalig¹¹⁸

Upasti u nepriliku, osobito u moralnu dilemu (isto: s. v. *kalîg*)

69. Popit kamomil

Izgubiti sav novac u kartanju (isto: s. v. *kamomîl*).

70. Cinit kapote

Koristi se osobito za ptice u krletki, koje se sklupčaju kad su bolesne i pred umiranjem (isto: s. v. *kapòt*).

71. Dat kapot

¹¹⁷ Parni kotlovi.

¹¹⁸ Maglu, sumaglicu.

Pobijediti u kartaškoj igri, a da protivnik ne osvoji ni bod.

72. Čapat u karst

Može značiti obolijevanje od kakve upale, ali i trpljenje kakve štete (isto: s. v. *kârst*).

73. Molit (koga) u karst/križ

Moliti kao Boga, preklinjati (isto s. v. *kârst*; s. v. *krîž*).

74. Hodit kin¹¹⁹ u štumak/sarce

Osjećati duševnu bol, muku (isto: s. v. *kîn*).

75. Poć na kjuku¹²⁰

Pogrbiti se od teškog rada, starosti, bolesti (isto: s. v. *kjùka*).

76. Ismocit kjun/justa

Malo se napiti, tek toliko da usta ne budu suha.

77. Stavit (co) u kjun

Malo, na brzinu pojesti.

78. Dat do zolnjiga klinca

79. Čapat (koga) u kolo

Uхватiti se koga i zezati ga.

80. Padat (komu) koltrine¹²¹

Šaljiv izraz korišten kada se kome sklapaju oči od velikog umora (Roki-Fortunato 1997: s. v. *koltrîna*).

¹¹⁹ Klin.

¹²⁰ Kvaku/kuku.

¹²¹ Zavjese.

81. Ćapat tre de kope¹²²

Naglo, iznenada odlučiti (isto: s. v. *trè-de-kòpe*).

82. Mišat korte

Iz pozadine upravljati nekim događajem (isto: s. v. *kôrte*).

83. Olkrit korte

84. Ostat nose kortima

Zaostajati u mentalnom razvoju (isto: s. v. *ostât*).

85. Prodovat kosti

Biti mršav, žgoljav (isto: s. v. *prodōvât*).

86. Ćapat se kosti¹²³

87. Navrašćit se¹²⁴ (komu) koža

88. Ne ticat se (komu) krilo guzici

Reče se kada je tko ohol, uobražen, kao što pokazuje primjer: “...pok bi bilo i malo đeloziji na one ca bidu iz Splita donili koji boji komad robi, a ne ca je kupjen kod barba Jureta Gunduli u butigo ol robi. Marija govori teti Jubi: - Ma gle nu superbacu ca se ištendila, nikoga ne vidi kolo sebe, ne tice nju se krilo guzici.” (Cvitanović 2009b: 18–19).

89. Ćapat se krāja/porti

Dovršiti započet posao.

90. Doć/izoć na kraj.

91. Odrīšit se od kraja

Osloboditi se treme, straha od javnog govora (Roki-Fortunato 1997: s. v. *odrīšit (se)*).

92. Imat svoj kruh

¹²² Trojku kupi (boja karata).

¹²³ Obale (N. jd. *kōsta*).

¹²⁴ Naborati se, smežurati se.

93. Iskat kruha varhu pogaci

94. Intrat u kuću

Prvi put ući u djevojčinu kuću, zaručiti se (Roki-Fortunato 1997: s. v. *intrât*).

95. Tornat kupe¹²⁵

Vratiti se na temo o kojoj se već raspravilo (isto: s. v. *kùpa* (2)).

96. Ku***u svirit

97. Tuć tujin (ku***n) po kupini

98. Poć na kvasinu

99. Nimat ni kvodra¹²⁶ navar posteji

Biti jako siromašan (Roki-Fortunato 1997: s. v. *kvodar*)

100. Plotit laštru¹²⁷

Snositi posljedice (isto: s. v. *lăštra*).

101. Dat likadinu¹²⁸

Dati završnu riječ, učiniti završni čin. Može se upotrijebiti i kada se na kraju napravi nešto što još više pogorša dojam (isto: s. v. *dât*).

102. Govorit litanije

103. Nimat ni luga na komin

Biti jako siromašan (isto: s. v. *nîmât*).

104. Ćapat (koga) luna

105. Opravit makarun

Napraviti veliku nepodopštinu (isto: s. v. *makarûn*).

¹²⁵ Boja karata.

¹²⁶ (Uokvirenu) sliku/fotografiju.

¹²⁷ Prozorsko staklo; plitka posuda od lima za pečenje u krušnoj peći.

¹²⁸ Završni tanki sloj žbuke.

106. Izvuć iz materi dite

Napraviti što naizgled nemoguće: “”To ti je “caratonka”, izvukla bi iz materi dite”, govorilo se za žensku ca je i od onega sa “zmajon u žep” znala izvuć korist, ma mu digod i zavartit možjonima, pok bi “izgubil zvizdu Tramuntonu”, ca hoće reć, poludil za njon.”¹²⁹ (Cvitanović 2010: 32).

107. Finit misu

Završiti s čime (Roki-Fortunato 1997: s. v. *misa*).

108. Hitit (co) u more

Riješiti se bezvrijedne stvari, predmeta.

109. Daržat more i kraj

Istovremeno biti i težak i ribar (isto: s. v. *môre*).

110. Hnjat¹³⁰ za motikon

Raditi vrlo sporim tempom (isto: s. v. *hnjât*).

111. Zavartit (komu) možjonima

Zavesti koga.

112. Dignut se na livu nogu

113. Obuć/obut/stavit obe noge u jednu kalcetu

Upasti u zamku, dolijati. Reče se onom tko je jako nepromišljen, neobuzdan u svojem ponašanju (Roki-Fortunato 1997: s. v. *obût (se)*).

114. Potezat noge za sobon

Jako sporo, teško hodati.

115. Stavit (koga) na noge

¹²⁹ Navedeni citat dobar je primjer i za frazeme pod brojem 111 i 186.

¹³⁰ Drijemati.

- 116. Podušit ogan
- 117. Hitit oko
- 118. Intrat (co) u joko
- 119. Iskocit (komu) u joci

Unijeti se komu u lice (Roki-Fortunato 1997: s. v. *iskocit*).

- 120. Istiskat/istisnut oko

Zanemariti kakav manji propust (isto: s. v. *istiskât (se)*).

- 121. Ne istisnut oka
- 122. Ubit oko/pauka
- 123. Grist/lizat oltore
- 124. Gojit/hronit ovce jalovice¹³¹

Udržavati one koji ne daju nikakav doprinos društvu (Roki-Fortunato 1997: s. v. *jãlovica*).

- 125. Dat/dovat (komu) papa in boka

Dati kome za pravo, povlađivati mu (isto: s. v. *bôka*).

- 126. Dat (komu) papra
- 127. Imat duge parste
- 128. Ne vidit parsta prid oci
- 129. Pomocit paver

Biti uspješan s djevojkama (Roki-Fortunato 1997: s. v. *pavêr*), ovdje *paver* vjerojatno znači *spolovilo*.

- 130. Bit šold¹³² od šoldi/pinez
- 131. Butat pineze

Uzalud potrošiti novce (Roki-Fortunato 1997: s. v. *butât (se)*).

¹³¹ Neplodna životinja.

¹³² Čvrst, tvrd.

132. Lavurat na šete piške

Površno obavljati neki posao (isto: s. v. *lavurât*).

133. Gratat mondu¹³³

Ne raditi ništa, lijenčariti.

134. Dignut se ispod ploci

Ustati iz groba.

135. Smardit (komu) pofina

Pofina je “remeni preko stražnjice i ispod repa koji drži samar da ne sklizne preko vrata tovarne životinje na nizbrdici” (Roki-Fortunato 1997: s. v. *pòfina*). Ovaj frazeologizam označava da je tko erotski uzbuđen, a reče se kada se tko mnogo uređuje i licka te ističe svoju “muškost” (isto: s. v. *smardît*).

136. Oparit (komu) popke

Potprašiti komu pete (isto: s. v. *opârit (se)*).

137. Hodit u pricipicij¹³⁴

138. Poć na Prilovo

Prilovo (Prirovo) je viški poluotok na kojem se nalazi franjevački samostan i gradsko groblje, pa prema tome navedeni frazem znači *umrijeti*.

139. Užeć se proh

Doći do svađe (Roki-Fortunato 1997: s. v. *užèć (se)*).

140. Strić projce¹³⁵

Raditi što beskorisno, za čim nema nikakve potrebe (isto: s. v. *prôsâc*).

¹³³ Ublažena riječ za *monu*, tj. vaginu.

¹³⁴ Ponor, provalija.

¹³⁵ Nominativ jednine je *prôsâc*.

141. Mišat pulentu

Zapetljivati odnose među ljudima (isto: s. v. *mīšāt (se)*).

142. Dignut rep

Uobraziti se.

143. Polvit/podvit rep/repicon

Pokunjeno otići.

144. Cinit (sve) po riceti

145. Olpast rilo¹³⁶

146. Prodat (komu) ripu za rodakvu

Rodakva je vrsta slatke repe, a nekoć je bila sinonim loše ishrane siromašnog puka (Roki-Fortunato 1997: s. v. *rodākva*). Značenje je najbolje pokazati na primjeru: “...konobe nisu vej konobe u koje bi popri za povodnjih voda intrala (...), nego sad u te konobe stojidu i spidu. Od njih su ucinili ‘apartmane’ za afitovat turistima i, rekli bi stori, ‘prodoli ripu za rodakvu’, stavili fine mobilje, trosjede, televizije...” (Cvitanović 2009b: 17).

147. Čapat rog za sviću

148. Petat/petovat¹³⁷ rog za sviću

149. Puhat u rog

Raditi što bez ikakve svrhe, govoriti besmislice (Roki-Fortunato 1997: s. v. *rôg*).

150. Poć u roj sa svima postolima

Kaže se posprdno kada je tko prerevan u vjerskim dužnostima ili kad se previše pravi dobar (isto: s. v. *postôl*; s. v. *rôj*).

151. Dat (komu) ruku

Pomoći kome s poslom.

¹³⁶ Obraz.

¹³⁷ Podmetati, davati jedno za drugo..

152. Dat ruku/dvi/... ruke

Nanijeti sloj/dva/... sloja boje.

153. Prat ruke

154. Zasukat ruke

Zasukati rukave.

155. Kantat solme Davidove

Odugovlačiti, otezati (Roki-Fortunato 1997: s. v. *sālam*).

156. Istisnut/prigrist sarce zubima

Uхватiti se u koštac s nekim problemom bez obzira na posljedice (isto: s. v. *istisnut (1)*; s. v. *prigrist*).

157. Sarce (komu) rest

Radovati se, biti sretan, zadovoljan (isto: s. v. *rêst*).

158. Ćapat sardel

Dobiti šibom po prstima. Tako se govorilo prije kada su učitelji tukli učenike (isto: s. v. *ćapât (se)*).

159. Dignut sidro

160. Ćapat sipu

Pokisnuti ili smočiti se na brodu ili hodajući uz more, slično kao ćapat jaglic (isto: s. v. *ćapât (se)*; s. v. *sîpa*).

161. Spat inpijo

162. Daržat (komu) sviću

163. Izgosit se svića

Izgubiti svaku nadu (Roki-Fortunato 1997: s. v. *izgōsît (se)*).

164. Cinit (komu) špale¹³⁸

Podmetati komu leđa.

165. Voltat (komu) špale

Okrenuti komu leđa.

166. Ćapat u štumak

Uzrujavati se; razboljeti se od tuge (Roki-Fortunato 1997: s. v. *ćapât (se)*).

167. Ćapat na štumak

Razboljeti se od tuge (isto: s. v. *štùmak*).

168. Kupit u štumak

Šutke trpjeti kakvu nepravdu.

169. Past na štumak

170. Ujist za štumak

Kaže se kada se pojede loša, pokvarena hrana (Roki-Fortunato 1997: s. v. *ujist*).

171. Teć (komu) šufita

Izdavati koga pamćenje, postajati senilnim, nenormalnim (isto: s. v. *šufita*).

172. Imat tapune¹³⁹ u uši

173. Iskupit tunjicu

Povući se, otići.

174. Iskat ulji varhu vodi

175. Vidit koja je ura

Shvatiti pravo stanje stvari.

¹³⁸ Pleća.

¹³⁹ Glavni čep bačve.

176. Razmorsit uzle života
177. Falit/(i)tit se vlos od glovi

Jako malo nedostajati do čega (Roki-Fortunato 1997: s. v. *vlôs*).

178. Gulit vlose
179. Bit na Vola

Ne pomaknuti se s mrtve točke (isto: s. v. *Vól*) Inače, Voli, točnije Mali i Veliki Vol, su hridi koje se nalaze netom prije ulaska u višku luku.

180. Zavit se u corno
181. Vridit zlota
182. Cinit zube

Govoriti o čemu neozbiljno poput djeteta (Roki-Fortunato 1997: s. v. *cinit*).

183. Cinit (komu) zubi vodu

Biti zavidan, žudjeti za čim (isto: s. v. *zûb*).

184. Čapat (koga) na zub
185. Staviti zube na škanciju¹⁴⁰

Ne imati što za jesti (isto: s. v. *stăvit*).

186. Izgubit (zvizdu) tramuntonu¹⁴¹

Biti izgubljen u životu, ne znati što se događa (isto: s. v. *zvîzdà*).

Od 186 prikupljenih frazema (frazelogizama) otprilike trećina njih pripada somatskim frazemima, odnosno frazemima kojima je barem jedna sastavnica dio tijela (Kovačević 2012: 16). Od toga je frazema s unutarnjim dijelovima tijela tek četrnaest, što je očekivano, ali neočekivano je, doduše na malom uzorku, da je više frazema sa sastavnicom *želudac* (*štumak*)

¹⁴⁰ Polica.

¹⁴¹ Zvijezdu sjevernjaču

nego srce (usp. isto: 17). Kod frazema s vanjskim dijelovima tijela najbrojnije su sastavnice *glava, oko, zubi i noga*. S obzirom na to da uzorak nije osobito velik, teško je pronaći koncepte koji se vezuju uz određenu somatsku sastavnicu. Moglo bi se ipak izdvojiti da se uz *glavu* nešto češće vezuje koncept izgubljenosti, smušenosti, zaboravljivosti (*butat priko glovi, ne zno di mu je glova, a di mu je tulina, ne zno ko mu glovu nosi*), a uz *želudac* koncept boli, tuge (*ćapat u štumak, ćapat na štumak, kupit u štumak*). Što se tiče ostalih frazeologizama, brojnošću se mogu izdvojiti i oni sa sastavnicom *arija* i *Bog*. Uz *ariju* se više od ostalog vezuje uzdizanje sebe ili drugih u visine (*cinit ariju, ćapat ariju, dizat (koga) u ariju*), dok svi osim jednog (*ćapat Boga za brodu*) frazeologizma sa sastavnicom *Bog* označavaju nešto negativno. Za ovaj korpus to i nije neobično s obzirom na to da dvije trećine primjera iz njega ima negativno značenje. Također, u korpusu nijedan koncept značajnije ne prevladava, a više od drugih javljaju se frazeologizmi koji označavaju oholost i siromaštvo, ali i njih je manje od deset. Za kraj se još mogu izdvojiti i tri primjera koja će se teško čuti izvan Visa, i to zato što je u njima jedna od sastavnica viški toponim ili ustanova. To su *finit u Batariju, bit na Vola* i *poć na Prilovo*.

4.5.2. Poredbe

Poredbe, koje su dosta podudarne onom što frazeolozi zovu poredbenim frazemima, drugi su podtip paremiologizama. Struktura poredbenih frazema može biti trodijelna i dvodijelna, gdje je prvi (A) dio, koji kod dvodijelnih frazema izostaje, ono što se uspoređuje, drugi (B) poredbeni veznik, a treći (C) ono s čime se uspoređuje (Fink 2002: 12). Poredbeni se frazemi od “običnih” usporedbi razlikuju u tome što A- i C-dio ne moraju imati nijedan zajednički sem (usporedbe moraju) te što se, baš kao i drugi frazemi, reproduciraju kao relativno neizmijenjene cjeline (usporedbe se stvaraju u govornom procesu) (Malnar 2011: 157). Kod trodijelnih poredbenih frazema prvi dio najčešće ne prolazi kroz promjenu značenja (primjer suprotnog iz korpusa je *revat kako tovor*), a treći dio jako često pojačava značenje prvog dijela (*blid kako peca, fumat kako ciminjera, grub kako polnoć,...*) (Fink 2002: 29) iako primjerice može i modificirati radnju ili stanje izrečeno prvim dijelom (*stat kako mona, kako pištej, kako kampanel, kako kokot na gomilu*) (Matešić 1978: 213).

Naravno, opet postoje razlike u shvaćanju poredbenih frazema/poredbi između frazeologa i paremiologa, a, kao i kod frazema, stvar je u tome što se u paremiologiji poredbama ne smatraju neki primjeri koji se u frazeologiji smatraju. Preciznije, poredbe su uvijek trodijelne strukture, s time da A može bit pridjev (tada je C imenica) ili glagol (Mieder 2004: 13–14), a tome mogu posvjedočiti i Kekezovi primjeri (1996: 48). Ipak, čini se da Kekez ostavlja mogućnost i da

poredbi nedostaje prvi dio, kao u primjeru *kao gromom ošinut*. Tako i u ovom dijelu korpusa svi primjeri poredbi imaju trodijelnu strukturu osim *kako kulo i brage*, koji ponajviše zbog binarnosti djeluje poslovično. Isto tako, nisu uvršteni primjeri *bonaca kako caklo/ulji* jer je *A-* dio imenica. Na kraju, pojedine poredbe (br. 26, 29, 35) su u rječniku navedene bez prve komponente, ali je ona izvučena iz rečenice koja oprimjeruje upotrebu.

1. Ažvelat¹⁴² kako dolnji zāran.

Dolnji zaran je donji, nepokretni kamen žrvnja. Ovom se poredbom izražava neizravna negacija, kojom se ironično negira izrečeno u prvom dijelu (Malnar 2011: 170).

2. Badot se kako koze rozima.
3. Blid kako peca¹⁴³
4. Coran kako bronzin
5. Dret kako kandela
6. Fumat kako ciminjera¹⁴⁴
7. Fumat kada Turcin
8. Gnjlil kako feca¹⁴⁵

Osoba loših moralnih osobina Roki-Fortunato 1997: s. v. *fèca*).

9. Grub kako polnoć
10. Isprimit kako kucina
11. Izgledat kako carnjul sinošnji

Odnosi se na neispavanu osobu, osobu koja je slabo spavala. Smatralo se da *carnjula* ulovljenog uvečer treba odmah i pojesti jer sutra ujutro neće vrijediti (isto: s. v. *sinošnji*).

12. Izracunat kako šjer Pole

“[P]rihvatiti životnu filozofiju po kojoj ako se ima nasljeđeno ne treba stvarati novo nego trošiti; međutim valja znati izračunati da ovo traje sve dok i život traje; (...) **šjer Pòlè** je bio

¹⁴² Brz.

¹⁴³ Krpa.

¹⁴⁴ Brodski dimnjak.

¹⁴⁵ Vinski talog.

zadnji izdanak poznate viške obitelji Zanella, sa znatnim imetkom, koje više na Visu nema.”
(isto: s. v. *izracunât*).

13. Jist kako kaleb

14. Jist kako karkoš¹⁴⁶

15. Jist kako svoga mesa

Nevoljko jesti neukusnu, loše spremljenu hranu (isto: s. v. *mêso*).

16. Kako kûlo i brâge¹⁴⁷

Jako blizak, kao prst i nokat.

17. Kupit se kako muhe

18. Lip kada pûpa¹⁴⁸

19. Lip kako sunce

20. Lit kako iz kabla

21. Lit kada iz miha

22. Manjat kako porko¹⁴⁹

23. Mlod kako kapja

24. Mocar kako/kada pivac

25. Mucat kako greb

26. Navolit kako brov

27. Ostrić se kako ježko

28. Pit kako lakomica

29. Pleskat is rukiman kako šumija¹⁵⁰

30. Pun besid kada solpa govon

Puno govori, a ništa ne kaže (Roki-Fortunato 1997: s. v. *sôlpa*).

31. Rest kako tikva bujaca

¹⁴⁶ Gavran.

¹⁴⁷ Kao stražnjica i nogavice.

¹⁴⁸ Lutka.

¹⁴⁹ Jestu kao prasac.

¹⁵⁰ Majmun.

32. Rest kako divjo trova
33. Revat kako tovor
34. Slono kako more
35. Stat kako cjun
36. Stat kako mona
37. Stat kako pištej¹⁵¹
38. Stat kako kampanel
39. Stat kako kokot na gomilu

Stati tako da se kome zakloni pogled (Roki-Fortunato 1997: s. v. *kòkot*).

40. Suh kako kupa¹⁵²
41. Vedro kako pina

4.5.3. Metafore

Posljednji su tip paremiologizama, barem prema Kekezu, metafore. Osim već spomenute slikovitosti može se dodati i da mnogi primjeri metafora prema frazeološkom gledištu pripadaju frazemima.

Također, u ovom se radu shvaćanje poslovičnih metafora razlikuje od Kekezova. S jedne strane nisu uvšteni primjeri od jedne riječi, a s druge strane uvršteni su višerječni primjeri, uglavnom strukture *imenica + prijedlog + imenica*, koji sintaktički ne odgovaraju Kekezovim. Naravno, neki od njih, posebice oni s prijedlogom *od*, mogu se svesti na strukturu *pridjev + imenica*, ali i oni primjeri koji se ne mogu svesti na takvu strukturu ocijenjeni su dovoljno paraboličnima i stabilnima da ih se može smatrati metaforama.

1. Akva in boka

Jezik za zube, nikome ni riječi (Roki-Fortunato 1997: s. v. *bòka*).

2. Babju lito
3. Bakule¹⁵³ u glovu
4. Bilo lož

¹⁵¹ Trp.

¹⁵² Crijep.

¹⁵³ Žohari.

5. Breka iz Šujca¹⁵⁴

Divljakuša koja se nije makla iz svojeg mjesta stanovanja (isto: s. v. *brēkà*).

6. Caval u glovu

Fiksna ideja (isto: s. v. *cāval*).

7. Corv ol mora

8. Corv ol poja

9. Corv u glovu

Zbrka u glavi (isto: s. v. *côrv*).

10. Corv u guzicu

11. Cvit mladosti

12. Darveno Marija

13. Debel na uši

14. Dolnji zaran

Spora, lijena osoba (Roki-Fortunato 1997: s. v. *dôlnji*).

15. Dubijozi Toma

16. Dur¹⁵⁵ na uši

17. Duša od pargatorija

Skromna, ponizna osoba (isto: s. v. *pargatòrij*).

18. Fjoj dun kan¹⁵⁶

19. Folšo munita¹⁵⁷

Dvolična osoba (isto: s. v. *fôls*).

20. Glodni po vecèri

¹⁵⁴ Koza sa Sušca.

¹⁵⁵ Tvrđ.

¹⁵⁶ Pasji sin.

¹⁵⁷ Sitan novac, kovanica.

Kaže se za ljude koji se prave boljima nego što jesu, za ljude koji se miješaju u tuđe posle, a nesposobni su osigurati vlastitu egzistenciju (isto: s. v. *glōdan*), a to pokazuje i sljedeći primjer: “- A le nu molu Mericinu u visoke take i kalcete na kanete, ku je - jo son, a doma glodni po veceri.¹⁵⁸” (Cvitanović 2009b: 19).

21. Glova od pobuka

Pobuk je “naprava kojom se udara po površini mora da bi se plašila riba”, a riječ je o kolcu na koji je natakuta “šuplja drvena glava poput okrenute zdjele”. Ova metafora stoga označava šupljoglavu, glupu osobu (Roki-Fortunato 1997: s. v. *glōvā*; s. v. *pòbuk*).

22. Glova u vitru

23. Glovon u vriću

24. Glovu u pera

Prvenstveno se odnosi bolesnu pticu koja uvuče glavu u perje, a u prenesenom smislu označava da se što radi na slijepo, bez gledanja (isto: s. v. *glōvā*).

25. Gluhi kokot

Osoba koja nema sluha, odnosno muzičkog talenta.

26. Gluho doba noći

27. Gnjilo levantora

Nevrijeme s dugotrajnom kišom, kada je sve mokro i vlažno (isto: s. v. *gnjîl*).

28. Gospa od cukara

Onaj koji se skanjuje, prenemaže, cmizdravac (isto: s. v. *gōspà*).

29. Govnu brat

30. In akva barbin¹⁵⁹

¹⁵⁸ Ovdje su autorski kombinirana dva primjera – *Glodni po veceri* i *Ku je – jo son*, što je kraći oblik od *ku je – jo son, otvor – neću*. Autorica to u svojim člancima inače ne radi, ali u ovom je, kao što i naslov (*A sal moća naprid - uza govorojke*) sugerira, donijela veći broj poslovice i paremioloških oblika pa ih onda i na ovaj način iskombinirala.

¹⁵⁹ Bradica.

Jako dobro, uspješno, puna šaka brade (isto: s. v. *barbîn*).

31. Juto rana

32. Kaga mudante¹⁶⁰

Onaj koji tobože stručno govori o svemu, a zapravo nije mjerodavan (isto: s. v. *kāga*).

33. Kaga cekini

Srećković (isto).

34. Kaga munita

Isto što i kaga cekini.

35. Kost u kolino

Kaže se u šali za nekog tko je lijen (Roki-Fortunato 1997: s. v. *kôst*).

36. Kruh u ruke

37. Kucini od pijaci

Ljudi s prihodima koji samo žele biti viđeni, a ništa ne rade. Označava i razne poslovne ljude, koji su uvijek u centru mjesta (isto: s. v. *pijāca*).

38. Levadura kostijuh

Levadura je “drveni (okrugli ili polukružni) niski, plitki sud; podmeće ga se ispod bačve kad se iz nje otaču zadnji ostaci tekućine, a upotrebljava se i za davanje zobi ili isjeckanih rogača tovarnoj životinji”. *Levadura kostijuh* je šaljivi izraz za jako mršavu osobu (isto: s. v. *levadûra*).

39. Martinovu¹⁶¹ lito

Isto što i *babju lito*.

40. Martvo/mortvo voda

¹⁶⁰ Posra-gaće; *kaga* označava nešto prljavo, ukakano.

¹⁶¹ Mladi, garavi galeb.

Znoj koji oblije osobu kad se jako uplaši (isto: s. v. *martôv*).

41. Meki rak

Popustljiva, nesnalažljiva, naivna osoba (isto: s. v. *mêk*).

42. Maçonu rilo¹⁶²

43. Mezo piçona

Piçona je “trbušasta, oveća emajlirana zdjelica za bijelu kavu s ručkom; u tršćanskom dijalektu tako nazivaju sudić, vezan špagom, kojim se je crpila voda iz brodske bačvice za vodu” (isto: s. v. *piçôna*). Ova metafora označava osobu niskih moralnih, poslovnih ili ostalih vrijednosti.

44. Mlodu lito

45. Muzo de kan

46. Muzo roto

47. Muzo di raza

48. Na prozan štumak

Nepripremljen za što, iznenađen čime (Roki-Fortunato 1997: s. v. *štùmak*).

49. Na tanki vlos

Na tankoj niti, jako nesigurno (isto: s. v. *vlôs*).

50. Noge na greb

51. Onkura¹⁶³ od šperonci

52. Oštru vrime

53. Papica u justa.

Zatvorena usta, šutnja (isto: s. v. *pâpica*).

54. Pende (cici) na grancici

¹⁶² Zamrljan, prljav obraz.

¹⁶³ Sidro.

Pende (cici) je ptica koja se svojim dugim repom nagine napred-nazad gdje god sleti. Prema tome, ovaj primjer označava neodlučnu, kolebljivu osobu (isto: s. v. *grancica*).

55. Perikulozne bote¹⁶⁴

56. Petra inpijo

Kaže se za ukočenu, ukipljenu, duhom odstupnu osobu (isto: s. v. *Pētrà*).

57. Placne udovice

Razdoblje pri kraju veljače, kada je malo sunčano, a malo kišovito (isto: s. v. *plācan*).

58. Placno Monda

Podrugljiv izraz za osobu koja se samo žali i kuka (isto).

59. Plitak pod beritu¹⁶⁵

Malouman, glup.

60. Pun grotac¹⁶⁶

Označava da čega ima u izobilju (Roki-Fortunato 1997: s. v. *pûn*).

61. Puna pipa¹⁶⁷

Znači da je što postalo krajnje nepodnošljivo (isto).

62. Rilo od kartuna

63. Rilo od ražini

64. Rog ćaćin

Koji ne vrijedi ništa (Roki-Fortunato 1997: s. v. *rôg*).

65. Sloncica od šperonci

66. Sotona jami pakleni

¹⁶⁴ Valovi.

¹⁶⁵ Kapu.

¹⁶⁶ Drveni sud s dvije drške.

¹⁶⁷ Lula.

67. Starac bilobrodac/bilobradac

68. Sudac golobrodac

Osoba s malo iskustva kojoj se daje više ovlasti no što ih je sposobna izvršiti (Roki-Fortunato 1997: s. v. *golobrōdâc*).

69. Šete bandjere

Koji se lako priklanja svakoj političkoj stranci (isto: s. v. *šète*).

70. Šete jakete

Koji lako mijenja svoja uvjerenja, stavove (isto).

71. Šporko gubica

72. Šporki jazik

73. Šupjo glova

74. Testa di lenjo¹⁶⁸

75. Tikva bez paćuh¹⁶⁹

Glava, odnosno osoba bez pameti (isto: s. v. *paćùha*).

76. Tikva bujaca

Velika, a šuplja glava (isto: s. v. *bujăca*).

77. Turko na prediku¹⁷⁰

Ovom se sintagmom opisuje osoba koja ništa ne razumije (kao što ni Turčin ne razumije ništa u vezi s kršćanstvom), a svima docira (isto: s. v. *prèdika*).

78. Tvord na pineze

79. Tvord na uši

80. Udrijen u glovu

¹⁶⁸ Drvena glava.

¹⁶⁹ Sjemenki.

¹⁷⁰ U rječniku se pod natuknicom *prèdika* može naći i rečenica *Stoji kako turko na prediku*, što spada u poredbe. Dakle, vidi se da je moguće da elementi poredbe stoje i zasebno.

81. Uho od sloni ribi

Beznačajna stvar, sitnica, tričarija (isto: s. v. *ùho*).

82. Velo misa

Kompliciran slučaj (isto: s. v. *vèli (1)*).

83. Vitar u karmu

Povoljne životne prilike (isto: s. v. *karmâ*).

84. Vražju sarce

85. Zaprećona žerava

Prigušena vatra, odnosno skriveni osjećaji (isto: s. v. *zaprècon*).

86. Zlotne ruke

87. Zlotni covik

88. Zlotnu dite

89. Zmaja pelegrinsko¹⁷¹

90. Zmaja u žep

91. Živo udovica

Žena geografski razdvojena od muža (isto: s. v. *živ*).

¹⁷¹ Pelegrin je rt na otoku Hvaru.

5. Usmena retorika i retorički žanrovi

Ozbiljniji opisi usmenoretoričkih žanrova javljaju se tek 1960-ih godina, a u skladu s tako kasnim proučavanjem je i relativno malen broj zapisa (Nikolić 2019: 48). Termin *retorički oblici* uveo je Tvrtko Čubelić i, povezujući ga s antičkom disciplinom, istaknuo je komponentu uvjeravanja (isto: 71). Mnogi su se autori terminologijom ugledali u njega, no pojavio se problem kolebanja između uporabe termina *retorički* i *govornički*, čak i kod istog autora u istoj godini. Vjerojatni razlog zamjene prvog drugim jest želja da se upotrijebi hrvatska inačica stranog termina, no u ovom slučaju to je problem jer navedeni termini nisu potpuni sinonimi. Termin *govornički* može sugerirati govornost, koja je odlika svih usmenoknjiževnih žanrova, ili govorništvo kao profesionalnu djelatnost, koja je uži koncept od retorike, “sposobnost[i] upotrebe jezika i govora za djelovanja na druge” (isto: 71–72).

Usmenoretorički tekst uvjerava nekoga u nešto, uvježbava umijeće govorenja ili je tvoren tako da estetiku gradi asemantičnim svojstvima jezika (Kekez 1986: 160; 1996: 281). Prema Botici (1995: 261), usmenoknjiževna retorika je govorenje kojem je zadaća uvjeravanje, pridobivanje slušatelja ili postizanje željenih učinaka tekstom, a navedenom se može dodat i jezična i govorna ludičnost (Nikolić 2019: 66).

Prototipni su usmenoknjiževni žanrovi basme, zdravice, brojalice, brzalice, blagoslovi, kletve, rugalice i hvale (isto: 11), što uvelike odgovara Kekezevoj žanrovskoj podjeli iz 1996. godine. Uz navedene žanrove, u njega se mogu naći i asocijacijske nizalice i brojilice u povodu te lagarije kao podvrste rugalica. Također, nudi mogućnost da se kletve klasifikacijski pridruži zaklinjanjima, a blagoslove zdravicama i počasnicama (Kekez 1996: 288), dok ih u *Usmenoj književnosti* (1986) ni ne svrstava među retoričke oblike.¹⁷²

Nadalje, moguća je i daljnja klasifikacija retoričkih žanrova, i to na dva načina. Prema prvom bi se retorički žanrovi dijelili na fonosemantične i pragmasemantične, a prema drugom na osnovne ili primarne i sekundarne ili hibridne. Kod fonosemantičnih je žanrova fonetsko oblikovanje teksta primarno i aktivno, a sadržaj je sekundaran i pasivan, dok je pak kod pragmasemantičnih sadržaj primaran i aktivan, a zvuk sekundaran i aktivan, dakle sadržaj je neodvojiv od izraza jer govornik vjeruje “da će se učinak ostvariti upravo dobro osmišljenim izrazom”. Fonosemantični su žanrovi brojalice u užem smislu, brzalice i djelomice basme, a pragmasemantični kletve, blagoslovi i opet basme, koje posjeduju poetička svojstva i jednih i

¹⁷² Već je spomenuto da je Kekez kletve i blagoslove ranije svrstavao u paremiološke žanrove.

drugih žanrova. Druga je podjela retoričkih žanrova, kako je rečeno, na osnovne i hibridne. Osnovni imaju isključivo retoričku funkciju, kod njih je komunikacijski učinak ostvaren samim iskazom, a oni su brzalice, brojalice, blagoslovi i kletve. Hibridni žanrovi složeni su od više jednostavnih retoričkih žanrova ili “uz elemente osnovnih retoričkih žanrova posjeduju i elemente koji pripadaju drugim usmenoknjiževnim žanrovima”. U njih prvenstveno spadaju zdravice, a onda i basme, nabrajalice, nizalice, rugalice i (samo)hvale (Nikolić 2019: 83–86).

5.1. Basme

Basma, egzorcizam ili zaklinjanje je usmenoretorički žanr koji posjeduje toliku moć uvjeravanja da štiti od svakovrsnih bolesti i zala ili ih tjera. Basme koje štite od zla su apotropejske, a one koje ga tjeraju egzorcističke (Kekez 1996: 281; Nikolić 2019: 23). Da bi basma bila učinkovita, i govornik i onaj koji prima pomoć moraju vjerovati u povoljan ishod, a važan je i primjeren kontekst i povoljne okolnosti (Botica 2013: 480). Budući da je tekst basme kao narodni lijek, mora biti stiliziran tako da nakon njegova izgovaranja bolesnik doista ozdravi (Kekez 1996: 282). Basma je tromog ritma, u tekstu su prisutni kontrasti, paralelizmi, etimološka nizanja, strane ili izmišljene riječi (Kekez 1996: 282; Nikolić 2019: 23). Najčešće se basmalo protiv mora i uroka, ali i protiv zlih demona, zloduha, bolesti, nesanice, straha, za očuvanje tjelesnog i duševnog zdravlja itd. (Kekez 1996: 282). Ono protiv čega se basma gubi moć i forumulaičnim se izrazima tjera što dalje od čovjeka, tamo gdje nema ničega, gdje ništa ne postoji (Kekez 1996: 283; Botica 2013: 480).

U podjeli usmenoretoričkih žanrova na fonosemantične i pragmasemantične basma ima prijelazan status, odnosno posjeduje obilježja i jednih i drugih žanrova. Osobine fonosemantičnih žanrova prepoznatljive u basmi su ritmiziranje, besmislene riječi i paralelizmi, a s pragmasemantičnim žanrovima, posebno kletvom i blagoslovom, povezuju je zazivanje autoriteta, analogije sa svetačkim iskustvima, obraćanje zlome i njegova negativna kvalifikacija. Što se tiče podjele retoričkih žanrova na osnovne i hibridne, basma spada u hibridne žanrove. Njezin osnovni element je basmična formula, “dio basme koji izravno djeluje na vanjskoga aktanta”, a ostali dijelovi pripadaju ostalim žanrovima i diskursima, kao što su apokrifna pričica, kanonska molitva i tome slično (Nikolić 2019: 85–86).

1. Jaščerica baščerica / meni prošla tebi došla.

Jaščerica je prištić na jeziku koji prema vjerovanju dolazi nakon izrečene laži, a *baščerica* je izmišljena riječ (Roki Fortunato 1997: s. v. *bāščerica*; s. v. *jāščerica*).

2. (Kuma Doma je daržala dvo parsta prikriženo, a is drugon rukon sviću kandaloru i s njon je križala pud vrot. Insoma, parilo je da njezina goruće svića ni imala ništa forci onu noć, jerbo su opeta culi isti šušur i scénac od vrot je dobro zaškroknul. Ni bilo drugi, kuma Doma je klekla na sri poda i pocela je tako klećeć svoje skonzure, na koje vajo da mortvi bižidu ća i da jih ni voja poč. U joto je ona virovola. U jotemu se je tišila i dovalo nju je kuraja. Pocela je zaklinjat ovako:) Prema meni ne hod. Ako si jedon, jedon je gospodin Bog. / Prema meni ne holte. Ako ste dvo, dvo su vageljo na svetu misu. / Prema meni ne holte. Ako ste tri, tri su trojstva nerazdiljeno. / Prema meni ne holte. Ako ste cetiri, cetiri su vangelisti. / Prema meni ne holte. Ako ste pet, pet je ron Isukarstovih. / Prema meni ne holte. Ako vos je šest, šest je gorućih svićih na velu misu. / Prema meni ne holte. Ako vos je sedan, sedan je svetih sakramentih. / Prema meni ne holte. Ako vos je osan, osan je svetih blaženstva. / Prema meni ne holte. Ako vos je devet, devet je braći Zabedejovi. / Prema meni ne holte. Ako vos je deset, deset je zapovidih Božjih. / Prema meni ne holte. Ako vos je jelnaste, jelnaste je lumor sveti Ursuli is kojih vos zaklinjen da se odalecite od ovi kući di pribivaju duše karsćene.¹⁷³

Kao što je vidljivo iz uvodnog konteksta, govornica se ovom basmom štiti od dolaska duša umrlih, odnosno tjera ih od sebe prije negoli je zaposjednu. Međutim u ovom primjeru nema tipičnih basmičnih formula tjeranja, već se njegova poetika temelji na upotrebi svetih brojeva, koji su žanrovski bliski blagoslovu (Botica 2013: 488). Naime, u tradicijskoj kulturi često je nizanje brojeva od jedan do najviše šesnaest, a ti su brojevi pretvoreni u simbole. Uglavnom su svi ispunjeni biblijskim značenjem razumljivim svakom pripadniku tradicijske kulture, no može se dogoditi i da neki imaju značenje povezano s narodnim životom i običajima (Botica 2011: 291; 2013: 488).

3. Santa Barbara, San Simon / libereme do sto ton¹⁷⁴ / libereme de sta sajeta¹⁷⁵ / Santa Barbara benedeta.

Navedeni se primjer može shvatiti i kao apotropejska basma i kao pučka molitvica, a teško ga je precizno odrediti zbog njegove kratkoće. Pučke molitvice pretežno se prenose u stihu,

¹⁷³ Nije zgorega spomenuti da je basma u rječnik prenesena iz još uvijek neobjavljenog romana *Bilo roza iz Smiderova* Jure Rokija (1893–1987). Ipak, s obzirom na strukturnu sličnost sa drugim sličnim primjerima, ona nije izmišljena. Dio u zagradama je tu samo kako bi pružio bolji uvid u kontekst.

¹⁷⁴ Grom, grmljavina.

¹⁷⁵ Grom, munja; kuga, kolera.

najčešće osmercu s cezurom nakon četvrtog sloga, česte su rime i asonance. Dakle, najvažniji element im je ritam, koji omogućuje ponavljanje teksta nebrojeno mnogo puta, i to bez jasnog razgraničavanja između kraja i početka (Marks 2011: 173). Primjer iz ovog korpusa nije zapisan u osmercima, ali se rimuje te je u njemu vidljiva asonanca glasova *a* i *e*. Molitvice odražavaju izrazitu kazivačevu religioznost (isto), u njima se koriste biblijske slike, križevi, zazivaju se sveci ili Gospa (u ovom je primjeru jedino zazivanje svetaca i vidljivo) (isto: 179). One imaju isti formalni učinak, a ponekad i istu funkciju kao i basme (isto), odnosno one su u “izrazito apotropejskom suzvučju i kontekstualno čuvaju (ili žele čuvati) od svih mogućih životnih zala, nedaća.” (Botica 2011: 266). Ovdje se prilaže i citat iz vrela iz kojeg se vidi i strah od grmljavine i pobožnost molitelja, a uporaba krunice sugerira višestruko ponavljanje teksta: “Mi dica tarc pod stol ili u postēju pokrit se koltrom po glovi, a nona i Pera se cuju iz kužini kako sa krunicon u ruke molidu: (...) To je bila molitva za se sacuvat od groma, bokun treso taljonski, ma smo isto razumili, a znali smo da Bog razumi svaki jazik.” (Cvitanović 2010: 32).

5.2. Zdravice

Zdravica je tipični usmenoretorički žanr koji se izvodi na mnogim narodnim okupljanjima, kao što su blagdani, imendani, krstitke i slično (Kekez 1996: 283). Ona je izrazito epideiktičnog stila, nazdravičar izriče pohvalu tako što izražava želje u hiperboličnom nizu i uglavnom standardiziranim redoslijedom (Botica 2013: 476–477). Zapravo je riječ o nizanju blagoslova, uz koje se koriste i brojalački elementi, prije svega paralelizmi i naglašena homofonija, a to sve zdravicu čini hibridnim usmenoretoričkim žanrom (Nikolić 2019: 85). Osim što se izriču želje za zdravljem, potomstvom, napretkom i sl., zdravicom se želi postići i zaštita od zla i neprijatelja. Početak i kraj zdravica često je isti, a one sadrže i sintagmatske i sintaktičke formule. Nadalje, za njih je karakterističan ditirampski ton koji se ostvaruje “prohodnim pulsiranjem izgovarane rečenice.” Ritam se postiže rimama i stihovima, prvenstveno osmercima i desetercima, a najčešća stilska sredstva su slikovite poredbe i metafore (Kekez 1996: 283–284) te hiperbole (Botica 1995: 261).

Može se spomenuti i da zdravice mogu biti šaljive i podrugljive. One tada nemaju funkciju uvjeravanja, ne zanima ih retorički sadržaj, već samo oblikovna svojstva zdravice. Blagoslov i molitvenost mogu se zamijeniti suprotnim ili niječnim kategorijama ili se mogu dodati kletve i proklinjanja (Kekez 1996: 284).

1. Moja pamet na dezmezu¹⁷⁶ / od starosti ne arevoje / blogo božje na tarpezu / ca mi glod i žeju doje / Zoc je ova slalkarija / ovi impompar¹⁷⁷ ol konobi / jo ne kapin alavija / ni prezencu novi robi / nison došal malkrejono¹⁷⁸ / ol vicija¹⁷⁹ prižentat se / to ni moja moda užono / jo ću starac iškivat se¹⁸⁰ / Kad mi bude ova fraja¹⁸¹ / po šestima suspetona / ol pocelka sve do kraja / meni storcu išpjegona (...) Radosno mi sal trepeće / živo sarce u parsima / i krez justa moja izmeće / u prezencu ovodi svima / nazdravicu mi starinsku / od stori moji užonci / naturolno i po višku / punu žeji i šperonci / da Bonicu i Jovanina / Bog poživi mnogo lita / i ocuvo od zla destina / da njen cvate cvitno kita / za da budu živi i zdravi / neka mi se žeja izvorši / njihov ogan od ljubavi / neka njen se ne izgosi

Jedini primjer zdravice u korpusu. Prvi i drugi dio su doneseni u različitim natuknicama (*brindizôr* i *brindîž*), ali po referiranju na djelo Jure Rokija, iz kojeg su ulomci prepisani, vidljivo je da je riječ o istom tekstu, samo što između prvog i drugog dijela nedostaje vjerojatno odgovor prisutnih da nazdravičar slobodno ostane na gozbi. Naime, u prvom se dijelu nakon isticanja bogatstva trpeze nazdravičar koristi iskazom lažne pristojnosti te govori da će se udaljiti čim mu se objasni povod bogatog stola. Međutim, iz nizanja dobrih želja u drugom dijelu zdravice, jasno je da nazdravičar nije nikamo otišao. Želje se nižu pomalo neobičnim redoslijedom: prvo se želi dug život, zatim očuvanje od zle sudbine, brojno potomstvo, onda opet dug život popraćen željom za zdravlje te na kraju vječna ljubav, sve to uz posredstvo Boga. Zdravica je ispjevana u osmercima, jednom od tipičnih stihova zdravice, krasi je uzvišeni stil, a figurativnost se poglavito postiže upotrebom metafora.

5.3. Brojalice

Josip Kekez je u knjizi *Naizred: opis i izbor hrvatskih brojalica* iz 1993. godine, a potom je to ponovio i u *Poslovicama, zagonetkama i govorničkim oblicima* iz 1996., brojalice nazvao asemantičnim oblikom koji estetiku ostvaruje glazbeno-akustički i u tu svrhu upotrebljava slučajne ili namjerne etimološke podudarnosti te strane ili nerazumljive, uvijek rimovane riječi. Brojalice su prema Kekezu (1996: 84) asemantične jer osim ritmičko-akustično-glazbenog

¹⁷⁶ Ishlapjela.

¹⁷⁷ Sjaaj, raskoš.

¹⁷⁸ Nepristojno.

¹⁷⁹ Nenajavljeno.

¹⁸⁰ Udaljiti se, otići.

¹⁸¹ Gozba.

ugodaja nemaju nikakvog drugog sadržaja. Drugim riječima “izražajno ona ostaje unutar jezika, ne zanimajući se za jezična značenja.” Podijelio ih je na brzalice, asocijacijske nizalice, brojilice u povodu te oduške ili izduške (Kekez 1996: 285–286). U Nikolića (2019) se može naći drugačija terminologija – Kekezove brzalice imenovane su nabrajalicama, brojilice u povodu jednostavno brojalicama, a odušci ili izdušci brzalicama.

Slijedeći Nikolića, brojalice su usmenoretorički žanr kratkog, zvukovno ugodnog teksta s naglašenim završetkom. Riječi se biraju zvukovnom asocijacijom, one su često beznačenjske ili makaronske, pa su brojalice samo naizgled asemantične (Nikolić 2019: 25). A asemantične nisu jer jezično značenje ne mora nužno počivati na postojanju izvanjezičnog referenta povezanog s jezičnim znakom ni na denotativnoj razini. Postoje naime i gramatička značenja, a u jeziku i govoru također se mnogo toga konotira (isto: 77). Funkcija brojalice je da djeca izaberu onog koji će početi igru ili onog koji će iz nje ispasti, što je vidljivo i iz toga što često završne riječi brojalice govore o tome. Također, brojalice imaju i pedagošku funkciju jer su zbog melodioznosti i eufoničnosti pogodne za uvježbavanje govora (isto: 25).

Brzalica je usmenoretorički žanr “koji ponavljanjem istih ili sličnih glasovnih sljedova te izgovorno zahtjevnih suglasničkih skupina pri ubrzanju izvedbi navodi govornika na izgovornu pogrešku”, a ona će često biti takva da se izgovori vulgarna riječ. Brzalice mogu biti kraće i duže, pri čemu se kraće moraju ponavljati više puta do pogreške, a duže su često oblikovane tako da ih je i iz prvog pokušaja teško izgovoriti bez pogreške (isto: 33).

Kod nabrajalice je potrebno “pravilno ponavljati osnovnu formulu koja se sa svakim novim ciklusom ponavljanja povećava za jedan govorni članak.” (isto: 37). Kekez (1996: 285) ih zove brzalicama jer, kako kaže, “izgovor glazbeno-akustičkih segmenata u nizu najčešćem od 1 do 9 prijeko je potrebno ubrzano izgovarati. Od segmenta do segmenta akustički niz biva sve dulji i izgovor sve brži...” No sve brži izgovor elemenata nije potvrđen kao nužan, pa je kao temeljnu odrednicu žanra bolje uzeti nabrajanje (Nikolić 2019: 37F). Nabrajalice su mnogim svojstvima bliske usmenoj lirici, zato se i ubrajaju u hibridne žanrove (isto: 86).

Slične nabrajalicama su asocijacijske nizalice ili samo nizalice, no za razliku od nabrajalice, stalno se monološki ili dijaloški nižu novi elementi (isto: 39). Nizanje je moguće prema uzročno-posljedičnom kriteriju, gdje se elementi povezuju sadržajno ili prema korijensko-jezičnom kriteriju (Kekez 1996: 285). Kao i nabrajalice, zbog bliskosti usmenoj lirici nizalice se ubrajaju u hibridne usmenoretoričke žanrove (Nikolić 2019: 86).

U korpus je uključen i jedan primjer igre prstima, koju Stipe Botica (1995: 271) u svojoj čitanci smješta među ostale primjere brojaličkog repertoara te je tako neizravno određuje njegovim dijelom. U igri prstima svaki prst ima svoje značenje, a, iako najmanji i najslabiji, pobjednik biva mali prst.

5.3.1. Brojalice (u užem smislu)

1. Eci peci pec / jo son moli zec / a ti molo kokošica / eci peci pec.
2. Engele bengele cici be / abe fabe domi ne, / eku piku saru piku / buf dija bija buf.

Djeca stanu u krug, a govornik na svaki slog dodirne jednog sudionika. Igru započinje onaj kojeg se dodirne pri izgovoru zadnjeg sloga (Roki-Fortunato 1997: s. v. *èngele*).

3. Cik, cik, cik cvičík; / am, am, am salam; / zec, zec, zec u pardec.

Izgovara se za vrijeme igranja školice (isto: s. v. *škùla*).

4. Kolo, kolo išulanca, babinoga janca, ki po poju tanca. Baba pece mušule, a mi dica šušule!

Pjevalo se dok su se djeca igrala u kolu (Cvitanović 2019: 55).

5. Križ, križ, križiću, / note pjuna no te rog, / ki te nosi u pakliću
6. Ma gram, ma zin, ma bum, ma torna, repete!

Stara brojatica nekog viškog zabavljača, koji je volio da se ljudi šale na njegov račun (Roki-Fortunato 1997: s. v. *ma (1)*).

7. Pipi-cjola, raga-cjola / dele neve, dele bjanko / pen bi-sko-to ke fa-re-mo / tan-ti bi-ni ra-su sto pje-de / eli deli ba-ro no-ko.

Djeca sjednu jedno pored drugog i poravnaju vrhove cipelica. Jedno dijete stoji i izgovara navedenu brojaticu pritom na svakom slogu dodirujući vrh jedne cipelice. Ona na kojoj završi brojatica povlači se, a pobjednik je igrač čija je cipelica ostala zadnja (isto: s. v. *pipicjôla*). Koliko je ova brojatica stara, neka posvjedoči sljedeći citat: “Kad son bila molo, Jelisava

Napulotova mi je uvijek govorila obo jedni smišni igri za dicu Pipicjola-Ragacjola, ca su oni igrali kad su bili moli, a ona je bila dosta starijo od mene¹⁸².” (Cvitanović 2019: 55).

5.3.2. Asocijacijske nizalice

1. Došla majka s kolodvora, a dija, dija, de! / Što će majka s kolodvora, a dija, dija de? / Traži jednu ćerku, a dija, dija, de! / Koja je to ćerka, a dija dija, de? / To je ćerka Marica, a dija, dija de! / Mi ne damo Maricu, a dija, dija de. / Vi ne dali pa ne dali, ja je uzmem za ručicu pa je vodim u kućicu.

Djevojčice bi se uhvatile u kolo, a jedna bi plesala prema njima i počela govoriti kako je navedeno. Nakon završne replike djevojčica pokupi jednu iz skupine i taj se postupak ponavlja sve dok ne ostane samo jedna, koja onda pjeva sama (Cvitanović 2019: 56-57).

2. Tanculi, tanculi moj Martin, višja Puja, neg Jakin, u Jakinu ružica, a u Puju kruškica. Kruškica se zeleni, a Martin se veseli. Tancali su tri, po cetiri dni, a ja sam po vas dan!

5.3.3. Igre prstima

1. Parvi govori: “Na peškariju došlo lipih jabukih!” Drugi govori: „Homo kupit!“ Treći govori: „A kal nimomo pinez!“ Cetvorti govori: „Jo znon di mama darži pineze, homo vazest!“ A moli parstić, kako peti, će na to: „Jo son moli, mami drogi, jo ću se išpijat!“

Za vrijeme kazivanja kazivač dijete jednom rukom drži za ručicu, a drugom mu dotiče svaki prst. Na kraju bi kazivač škakljao mali prst i u smijehu govorio: “Ne špijat, ne špijat, ne išpijat!” (Roki-Fortunato 1997: s. v. *išpijât*).

5.4. Rugalice i hvale

Rugalice je usmenoretorički žanr u kojem se izriču poruge pojedincima, zajednici, mjestu, području (Botica 2013: 484). Ruglu se, i to bez osobita razloga, izvrgavaju sve vrste ljudskih slabosti ili tjelesni nedostaci (Botica 2013: 484; Kekez 1996: 287). Rugalice su najčešće usmjerene protiv najbližih zemljopisnih susjeda (Nikolić 2019: 27), prema kojima se na ironičan i satiričan način iskazuje netrpeljivost (Botica 1995: 277). Podžanrovima rugalice mogu se smatrati dječje rugalice (Nikolić 2019: 27) i lagarije (Kekez 1996: 287). Dječje rugalice tvorene su uglavnom formulativnim izričajima, što omogućava lak ulazak u usmenu

¹⁸² Podsjećanja radi, autorica je rođena 1949. godine.

komunikaciju i lakše pamćenje, a detalji koji ulaze u njihov opseg moraju biti prilagođeni dječjoj dobi (Botica 1995: 276). Lagarije nemaju funkciju retoričkog uvjeravanja, već retoričkog nadigravanja usmenoknjiževnim gradivom. One tematski nisu asemantične, ali izriču nemoguće (Kekez 1996: 287). Bliska rugalici je hvala, koja je zapravo uvijek samohvala. Ona je manje sposobna uvjeriti koga u što, a često služi kao dodatan retorički argument rugalici (Kekez 1996: 287). U ovom korpusu primjeri hvala i lagarija nisu zabilježeni.

Rugalice i hvale djelomično upotrebljavaju poetiku kletve, odnosno blagoslova, ali i ritmičke elemente brojalice. Uz to su i tematski bliske anegdote i vicu. Zbog svega toga ta dva žanra spadaju u hibridne žanrove (Nikolić 2019: 86).

1. Crna glida¹⁸³, peti vod.

Ovim se uzvikom podrugivalo svakoj neorganiziranoj vojnoj grupi. *Crna* simbolizira fašizam, a *peti* označava prekobrojnost jer u četi postoje samo četiri voda (Roki-Fortunato 1997: s. v. *glīdà*).

2. Eto Duna, nosi serentuna¹⁸⁴.

Odnosi se na brod, koji se vjerojatno zvao *Donau* i koji je za vrijeme Prvog svjetskog rata dopremao škrte količine hrane, uglavnom kukuruza, za prehranu viškog stanovništva (isto: s. v. *serentûn*).

3. Filip ubio kunu / a Marija jastreba.

Ne zna se povod i značenje, a da je riječ o rugalici govori samo *Libar viškiga jazika*, u kojem je navedeni primjer tako okarakteriziran (isto: s. v. *jăstreba*).

4. Jedna molo place / za bokun pogace / mati nju izdiše¹⁸⁵ / za pecene miše.

Dječja rugalica upućena onom koji plače (isto: s. v. *izdîsat*).

¹⁸³ Vojna četa.

¹⁸⁴ Šaljivi naziv za kukuruz (na viškom *frementûn*).

¹⁸⁵ Uzdiše, cvili.

5. Kad potone Karibaldi¹⁸⁶ / Taljanu su veliki jadi / a sal su mu još i veći / kad mu izgori balun nojveći / dvastijosan judi biše / u balunu izgoriše.

Krajem Prvog svjetskog rata zapalio se veliki talijanski zračni balon, pa se tada pjevala ova rugalica (isto: s. v. *balûn*).

6. Kad se ženi Carnjuliću Jure / sa prilipon Hinjušon divojkon / na pir zove koga doma nimo / a u svaću ko mu doći neće / lipe će njin dore darovati / kitu brōkă¹⁸⁷ i šaku puriča¹⁸⁸
7. Karstul i Šaltur / išli na Vole / hitit parangole / u jedon momenat / zapuhal kurenat / obima/Šalturu u sakramenat¹⁸⁹

Rugalica iz tridesetih godina prošlog stoljeća (isto: s. v. *parangôl*).

8. Maškara vijola, zabola se u g***!

Dobrila Cvitanović (2009a: 19) zapisala je sljedeće: “Oni ca su šetali po rivi vamo-tamo, rekli bidu, gledoj lipih maškaricih, a drugo dica su tarkali za nami i vikali: „Maškara vijola, zabola se u g.....!“ Ma u ruke je uvijek bil prut, pok bi digod koga i opahli.”

9. Mlodi i mlodo, maška peceno.

Ovom rugalicom djeca poprate prve kontakte dečka i cure (Roki-Fortunato 1997: s. v. *mlōdi*).

10. Ni hobotnica riba ni Brocani judi.

Podrijetlo rugalice objasnila je Maja Bošković-Stulli u *Usmenim pripovijetkama i predajama s otoka Brača*: “Na otoku Hvaru rugaju se Bračanima (...) kako su, pekući ribu, na pozdrav odgovorili: »Nismo mi judi, mi smo Bracani« i »Ni ovo riba, ovo je hobotnica« (1975: 16).

11. Oj, Tonina pleše, sise nju se trese!

Ovo je primjer rugalice kojom se izruguje tjelesnom nedostatku ili nesavršenosti. Zapisana je u jednom od brojeva *Hrvatske zore*: “A Tonina je bila dosta jakuhna i imala bokun veće parsi,

¹⁸⁶ Ime talijanskog ratnog broda.

¹⁸⁷ Morske trave, morskog raslinja.

¹⁸⁸ Vrsta morskog raslinja dugih vlati.

¹⁸⁹ Leđna krsta.

pok se sila jidila kad bismo nju mi dica na Torgu iza kantuna bili zakantali: “Oj, Tonina pleše, sise nju se trese!” i utekli. Malo bi vikala, ma posli bi se isto svi smijali sa njon.” (Cvitanović 2020b: 71).

12. Ostriženo ovca / tarce priko dolca

Pjevalo se onom tko se ošišao nakon dugo vremena, pa mu se vidio goli vrat (Roki-Fortunato 1997: s. v. *ostrižên*).

13. Re d'Italija fJOR de mondo, / šoto Lisa ze afondo¹⁹⁰.

Rugalica usmjerena protiv Talijana, koji su svojatali Vis. Nastala je nakon što im je potopljen komandni brod u Viškom boju 1866. godine (isto: s. v. *afôndo*).

5.5. Kletve

Kletva je usmenoretorički žanr čije je bitno obilježje da se izgovaranjem adresatu nanosi zlo, a upravo potreba za izravnim nanošenjem zla kletvu svrstava među pragmasemantične žanrove (Nikolić 2019: 20–21; 84). Kletva je načelno tvorena pomoću optativa, glagolskog načina koji se u hrvatskome uglavnom ostvaruje glagolskim pridjevom radnim (Nikolić 2010: 148). Tako su tvorene sve kletve u ovom korpusu, osim jedne (*Zlo ti godišći.*), koja je tvorena krnjim optativom, optativom bez glagolske kopule (isto). Kletve se mogu tvoriti i optativno konstrukcijom *da bi*, infinitivno ili konstrukcijom *da + prezent* (isto). Iako se kletvom uglavnom namjerava nanijeti zlo, ta se namjera relativno često pokazuje samo na planu izraza te ne postoji stvarna želja za nanošenjem zla. Glavna funkcija kletve u općoj jezičnoj upotrebi je prokleti onoga koji je nanio ili još nanosi zlo i teži tome da bude brza, nepovratna i apsolutna (isto: 149). Također se može dogoditi i da se proklinjanja ritmički nižu (isto), kao u primjeru *Jovle pakleni, javal te odnil, javal te izil*. Na kraju, kletva je po afektivnosti i želji za nanošenjem zla dosta bliska psovki, ali ona uglavnom inzistira na posredovanju nadnaravnog autoriteta i ne sadrži vulgarne izraze (Nikolić 2019: 22). Kao žanr blizak kletvi, u korpusu će zasebno biti izdvojeno i nekoliko prikupljenih zakletvi.

1. Bože, u malatiju¹⁹¹ izili moja lipo cetiri šolda.
2. Carkal dabojdo.

¹⁹⁰ Duboko, na dnu.

¹⁹¹ Bolesti.

3. Corkavica vos ćapala.
4. Dabojdo da grod istukal kal su vake precije.
5. Fibra te iskonšumala.¹⁹²
6. Griza vos ćapala.
7. Inkraškalo¹⁹³ ti, Bože, pok ne mogla krepāt nego kad ti jo rekla!
8. Jovle pakleni, javal te olnil, javal te izil.
9. Kāli¹⁹⁴ te popāli.
10. A kapja ti ne pala, ćerce.
11. Karstili ti dušu.

Reće se onome za kojeg se smatra da se ne ponaša u skladu s kršćanskim naukom (Roki-Fortunato 1997: s. v. *karstīt (se)*).

12. Kuga vos pomela.
13. A kulaf¹⁹⁵ te ćapol.
14. Kulap ti došal.
15. Lazilo, plazilo / uvik ti kući dolazilo / milost božja nikada.
16. A moja vos ćapala.
17. More te izilo.
18. Ne imali kako ca i jo nimon.
19. Nemoć te ćapala.
20. Noć te izila.
21. Onako mu more kosti primećolo.
22. Proklet bi mih ol tebe.

U rječniku stoji napomena da je kletva šaljiva (Roki-Fortunato 1997: s. v. *mîh*).

23. Proselo se dabojdo!
24. Rosap te ćapol.
25. Rospi te ubili.

¹⁹² Potrošila, izjela, uništila.

¹⁹³ Zapelo (u grlu ili nekom drugom uskom prostoru).

¹⁹⁴ Žuljevi, kurje oči (N. jd. *kôl*).

¹⁹⁵ Srčani ili moždani udar; isto i kulap.

26. Sajeta te ubila.

Prema rječniku, u ovoj kletvi *sajeta* znači *grom*, a u kletvi ispod *kugu* (u rječniku su donesene pod istu natuknicu, jedna ispod druge) (isto: s. v. *sajèta*).

27. Sajeta te umorila.

28. Samoća te ubila.

29. Sîda¹⁹⁶ te ćapala.

30. Subisona¹⁹⁷ te ćapala.

31. A štitikeca¹⁹⁸ te ćapala pok ne moglo iz tebe.

32. Trisak (tukal) u te.

33. U nemoći izili.

34. Vranduleti te izili.

35. Vroga izi.

36. Vroga popi.

37. Vroga požarli i polokoli.

38. Vrog te izil.

39. Vrog te odni.

40. Vrog te tanto¹⁹⁹.

41. A vronduli te odnili.

42. Vrozi te karstili.

43. Vrozi te krizmoli.

44. Vrozi te plakoli.

45. A vrozi von se iz lupji²⁰⁰ napili.

46. Zatapjol²⁰¹ dabojo.

47. Zlo ti godišći.

¹⁹⁶ Nezaustavljivi proljev.

¹⁹⁷ Propast.

¹⁹⁸ Zatvor, konstipacija.

¹⁹⁹ Iskušavao, navodio na grijeh.

²⁰⁰ Lubanje, glave.

²⁰¹ Začepio, zašutio; zanijemio.

5.5.1. Zakletve

1. Bog mi je svidok.
2. Ociju mi.
3. Usahla dabojo ako ni tako.

Riječ je o zakletvi u koju je ugrađena kletva, čije se djelovanje aktivira ako osoba ne učini ono na što se zaklela. Tom se kletvom osoba koja se zaklinje štiti od osobnog ili kolektivnog zla, ali i pokazuje da je svjesna ljudske slabosti zbog koje bi se zlo moglo dogoditi.²⁰²

4. Zdrovja mi.

5.6. Blagoslovi

Posljednji usmenoretorički žanr obrađen u ovome radu je blagoslov, kratka govorena fiksacija koja služi za izricanje dobrih želja uz Božju pomoć i zaštitu (Botica 2013: 487). Kao i kletva, načelno je oblikovan optativno, a adresatu treba donijeti dobro već samim izgovaranjem (Nikolić 2019: 31).

1. Bložen roj!

Iskazuje se olakšanje nakon smrti nekog tko je mnogo patio (Roki-Fortunato 1997: s. v. *blōžên*).

2. Bložen šold!

Kaže se kada se kupi nešto kvalitetno, kada se novac dobro uloži.

3. Bog mu dol pokoj!

Nadoda se nakon spomena pokojnikova imena.

4. Bog mu pamet prosvitlil!
5. Bog te raja nasitil!
6. Bog von dol!

Nadoda se uz kakvu molbu, osobito prosjaci (Roki-Fortunato 1997: s. v. *Bôg/bôg*).

²⁰² Usp. https://www.rastko.rs/knjizevnost/nauka_knjiz/dajdacic-kletva.html.

7. Neka von je karcato i varhovato!

Kaže se onom koji donese neki svoj proizvod na dar (isto: s. v. *karcãto*). Inače, ovo je jedini blagoslov iz korpusa koji nije izrečen optativno.

8. Oj vi, barba (...), zlatna kito / na dobro van mlado lito²⁰³ / I litoska i dolita / Bog vos živil mnogo lita

9. Oj vi, kunpore Visko, dobroglasje / na dobro von Vodokarsće / svaka dobra Bog van dat će / na dobro von Vodokarsće

U prethodnom i ovom primjeru blagoslov je uklopljen u kolendõnje, pri čemu se prvi primjer pjeva uoči Nove godine, a drugi uoči Tri kralja.

10. Rodilo-plodilo, nikad ne pofalilo!

Izgovaralo se prilikom blagoslivljanja badnjaka: “Glova kući, nono ili otac je govoril molitve za zdravju i dobru godinu u poje i na more, a svi okolo stola su tukali odgovorat i ponovjat molitve. (...) Na kraju bi oti gorući bodnjok pošćropil sa kusion kruha umocenim u cornu vino, posul šenicon i prikrižili nikoliko putih i uz to izgovorol rici: „Rodilo-plodilo, nikad ne pofalilo!“” (Cvitanović 2021: 74).

²⁰³ Prva dva stiha dodana su po sjećanju, u rječniku su zapisana samo posljednja dva.

6. Zaključak

Vrijeme je da se nakon provedene analize sve napisano sažme u zaključak. Prvo, ispostavilo se da je najviše poslovice koje pripadaju filozofskom semantičkom polju, a, iako se niti jedan koncept ne ističe previše, ipak su izdvojeni koncepti prolaznosti, sudbine, istine i životnih postignuća. U sociološko polje smještene su poslovice koje komentiraju odnos čovjeka prema autoritetima, ali i prema sebi ravnima, u moralno-poučno one koje izravno kritiziraju loše/potiču na dobro, u egzistencijalno one koje govore o obilju i oskudici, lagodnom životu i zadovoljavanju malim stvarima itd. Profesijsko i religijsko polje dosta su slabo zastupljeni, s time da je opravdanost postojanja profesijskog polja upitna. Nadalje, dodana je kategorija vremenskih izreka, koje su na granici između poslovice i izreka, a radi se ili o pučkim vremenskim prognozama ili komentarima vremena. Ovdje je dobar trenutak i za osvrtanje na obilato korišten Božanićev rad *Poslovice oтока Visa*. Iako je korpus poslovice u ovom radu manji negoli u njegovu te ima dosta zajedničkih primjera, njegov se rad i tumačenja u njemu nisu slijepo slijedili. Podjela na semantička polja je učinjena samostalno, neki primjeri koje on smatra poslovicama ovdje su uvršteni u druge žanrove, npr. vremenske izreke ili izreke, a neki se pak njegovi primjeri mogu tumačiti i na drugačiji način. Također je u posebnom poglavlju dan pregled izrazne razine poslovice i vremenskih izreka, u kojem je prikazana velika stilska i kompozicijska raznolikost tih žanrova.

Pri analizi izreka ponešto se odmaknulo od Kekezova rada, a najviše se pazilo na semantičku nepotpunost i ovisnost o kontekstu, tako da su u izbor izreka ušli i neki sintaktički potpuni primjeri. Također je dodana i Miederova kategorija binarnih formula, dok se jedini primjer poslovičnog pretjerivanja nije izdvajao u zasebnu kategoriju, već je smješten zajedno s izrekama.

Dijaloške poslovice i poslovice-pitalice među vrelima nisu pronađene. Prije obrade paremiologizama napravljen je teorijski pregled s osvrtom na razlike između paremiološkog i frazeološkog shvaćanja pojedine potkategorije paremiologizama. Među njima su najbrojniji frazeologizmi (najbrojniji i u cijelom korpusu), kojih je najviše bilo somatskih, a blago se ističu koncepti oholosti i siromaštva. Neka bude dodano i da se pri analizi poslovičnih metafora također u određenoj mjeri odstupilo od Kekezove analize, i to ponajprije u pogledu sintakse, ali ne i u pogledu paraboličnosti pojedinog primjera.

Retoričkih oblika je prikupljeno znatno manje, što i ne čudi kada se uzme u obzir da je za njima u prošlosti vladao manji interes. Basme su skupljene samo tri, a od te tri zapravo nijedna nije prototipni primjer žanra, zdravica samo jedna.

Iako ih nema previše, brojalice, podijeljenje na brojalice u užem smislu, asocijacijske nizalice i igre prstima (što je Botičin podžanr), su jako vrijedne jer omogućavaju prisjećanje na danas (gotovo) potpuno iščezle načine dječje igre i razonode. Teško je očekivati da itko od mlađih u današnje tehnološko doba zna brojalice iz ovoga korpusa, a kamoli da ih koristi u svakodnevnoj igri s vršnjacima.

Slična je stvar i s rugalicama, ali vjerojatno još i ekstremnija. Većina primjera iz korpusa nastala je i prije Drugog svjetskog rata i obično se odnosi na konkretne događaje kojima se danas nema potrebe izrugivati. Pronađeno je i primjer-dva dječjih rugalica, kao i jedan primjer izrugivanja susjednom mjestu ili njegovim stanovnicima.

Među prikupljenim retoričkim žanrovima najviše je kletvi, redom izrečenih optativno. U njima se jako često spominje vrag, a zanimljivi su i primjeri u kojima se drugom želi pojačano izlučivanje tjelesnih tekućina ili pak njihovo zaustavljanje u crijevima. Povremeno se nađe i modalni izraz *dabojdo*, kojim se kletva uvodi i istovremeno traži posredstvo više sile. Uz kletve su izdvojena i četiri primjera zakletvi, od toga je u jednom vidljivo samoproklinjanje.

Za razliku od kletvi, blagoslova je samo deset, uglavnom kraćih. Mogla bi se istaknuti dva primjera uklopljena u viške *kolende* te jedan koji se izgovarao pri blagoslivljanju badnjaka.

I za sam kraj, što reći? Mnogi primjeri iz korpusa su jako stari (još jednom, rječnik obuhvaća razdoblje od kraja 19. stoljeća) i za mnogima od njih više nema potrebe da se aktivno upotrebljavaju jer su modernija vremena, siromaštva i bolesti je manje. Međutim, isto tako postoji i velik broj primjera koji su primjenjivi u svako doba, a oni su vrijedni čuvanja i poticanja na to da ih se oživi. Pa neka i ovaj rad da obol tome.

7. Sažetak

Na otoku Visu nalaze se dva grada, Vis i Komiža, svaki sa svojim čakavskim/cokavskim govorom, a ovdje je naglasak na viškom govoru. Na njemu je nastalo pravo malo bogatstvo paremioloških i, iako dosta malobrojnijih, usmenoretoričkih oblika, a korpus ovog rada, temeljen ponajviše na *Libru viškiga jazika*, obuhvatio je samo jedan dio tog blaga. Nakon teorijskog pregleda paremioloških i usmenoretoričkih žanrova prikupljeni su primjeri razvrstani i po potrebi objašnjeni. Najbrojnijim paremiološkim žanrovima pokazale su se poslovice i frazeologizmi. Poslovica je najviše iz filozofskog semantičkog polja, a frazeologizmi su najčešće somatski, dok je opseg situacija, odnosno koncepata veoma šarolik te je teško reći da išta prevladava. Što se tiče usmenoretoričkih žanrova, najviše je kletvi, no svakako vrijedi izdvojiti i brojalice, koje svjedoče o nekima od mnogobrojnih načina dječje igre iz prošlih vremena, danas uglavnom sačuvanih samo u pamćenju starijih. Općenito govoreći, mnogih primjera iz korpusa danas se može samo prisjećati jer su vezani za kakve starije događaje, običaje i tome slično, koji u današnje doba nisu aktualni.

Ključne riječi: viški govor, korpus, paremiologija, usmena retorika, *Libar viškiga jazika*

8. Abstract

At the island of Vis there are two towns, Vis and Komiža, each with its own cakavian/cokavian speech. In this paper the accent is on the speech of town Vis. There is a real treasure of paremiological and, although not great in number, oral-retorical forms on island of Vis. Corpus of this work relies mostly on *Libar viškiga jazika* and it presents only partially this treasury. After the theoretical representation of paremiological and oral-retorical genres, examples were collected, classified and explained if necessary. Paremiological genres which are greatest in number are proverbs and phraseologisms. Most of the proverbs are in philosophical semantical field. Phraseologisms are mostly somatic. There is a variety of concepts and it is hard to say if there is the dominant one. As far as oral rhetorical genres are concerned, most of them are curses, but it is certainly worth mentioning the counters, which bear witness to some of the many ways of children's play from the past, today mostly preserved only in the memory of the elderly. Generally speaking, many examples from the corpus can only be remembered today because they are related to some older events, customs and the like, which are not relevant nowadays.

Key words: speech of Vis, corpus, paremiology, oral rhetoric, *Libar viškiga jazika*

9. Popis literature

Ajdačić, Dejan. „O kletvi u usmenoj književnosti.“ https://www.rastko.rs/knjizevnost/nauka_knjiz/dajdacic-kletva.html, pristup 12. 6. 2022.

Bagić, Krešimir. 2012. *Rječnik stilskih figura*. Zagreb: Školska knjiga.

Bonifačić Rožin, Nikola. 1963. *Narodne drame poslovice i zagonetke*. Zagreb: Matica hrvatska: Zora.

Bošković-Stulli, Maja. 1975. „Usmene pripovijetke i predaje s otoka Brača“. *Narodna umjetnost*, Vol. 11/12 No. 1, str. 5–157.

Botica, Stipe. 1995. *Hrvatska usmenoknjiževna čitanka*. Zagreb: Školska knjiga.

Botica, Stipe. 2011. *Biblija i hrvatska tradicijska kultura*. Zagreb: Školska knjiga.

Botica, Stipe. 2013. *Povijest hrvatske usmene književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.

Božanić, Joško. 2018. „Poslovice otoka Visa, paremiološke i stilističke interpretacije, korpus i leksik“. *Čakavska rič*, Vol. No. 1-2, str. 5–157.

Božanić, Joško, Tanja Brešan. 2007. „Slobodni neupravni govor u facendama otoka Visa“. *Čakavska rič*, Vol. XXXV No. 2, str. 237–247.

Čubelić, Tvrtko. 1975. *Usmene narodne poslovice, pitalice i zagonetke: antologijski izbor primjera i rasprava o narodnim poslovicama, pitalicama i zagonetkama*. Zagreb: Liber.

Dulčić, Jure, Pere Dulčić. 1985. „Rječnik bruškoga govora“. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, Vol. 2 No. 7, str. 373–747.

Fink, Željka. 2002. *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. Zagreb: FF Press.

Kekez, Josip. 1984. *Poslovice i njima srodni oblici*. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti.

Kekez, Josip. 1986. „Usmena književnost“. *Uvod u književnost*. Zagreb: Globus, str. 133–192.

Kekez, Josip. 1990. *Svaki je kamen da se kuća gradi: poslovice sakupljene u naše dane po hrvatskim književnim i jezikoslovnim djelima nastalim od 12. do 19. stoljeća*. Osijek: Izdavački centar Revija.

- Kekez, Josip. 1993. *Naizred: opis i izbor hrvatskih brojilica*. Zagreb: Klek.
- Kekez, Josip. 1996. *Poslovice, zagonetke i govornički oblici*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Kovačević, Barbara. 2012. *Hrvatski frazemi od glave do pete*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Malnar, Marija. 2011. „Poredbeni frazemi u čabarskim govorima“. *Filologija*, Vol. No. 57, str. 155–173.
- Marković, Ivan. 2013. *Uvod u jezičnu morfologiju*. Zagreb: Disput.
- Marks, Ljiljana. 2011. „Pučke molitvice“. *Križi lete po nebu: molitvice iz dubrovačkoga primorja*, prir. Ljiljana Marks. Dubrovnik: Matica hrvatska, str. 173–207.
- Matasović, Ranko, Dubravka Ivšić Majić, Tijmen Pronk. 2021. *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika, II. svezak (O – Ž)*, ur. Ranko Matasović. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Matešić, Josip. 1978. „O poredbenom frazemu u hrvatskom jeziku“. *Filologija*, Vol. No. 8, str. 211–217.
- Matešić, Josip. 1995. „Frazeologija i dijalektologija“. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, Vol. No. 9, str. 83–88.
- Menac, Antica. 2007. *Hrvatska frazeologija*. Zagreb: Knjigra.
- Menac-Mihalić, Mira, Anita Celinić. 2012. *Ozvučena čitanka iz hrvatske dijalektologije: sveučilišni udžbenik s nosačem zvuka*. Zagreb: Knjigra.
- Menac-Mihalić, Mira, Antica Menac. 2011. *Frazeologija splitskog govora s rječnicima*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Mieder, Wolfgang. 2004. *Proverbs: A Handbook*. Westport, Connecticut: Greenwood Press.
- Nikolić, Davor. 2010. „Struktura i funkcija kletvi u usmenoj i pisanoj epici“. *Narodna umjetnost*, Vol. 47 No. 2, str. 147–162.
- Nikolić, Davor. 2018. „Tko se smijē i što se smijē u vicu: antanaklaza kao model humora“. *Humor u svakodnevnoj komunikaciji*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, str. 115–132.

Nikolić, Davor. 2019. *Između zvuka i značenja*. Zagreb: Disput.

Norrick, Neal R. 2015. „Subject Area, Terminology, Proverb Definitions, Proverb Features“. *Introduction to Paremiology: A Comprehensive Guide to Proverb Studies*, ur. Hrisztalina Hrisztova-Gotthardt i Melita Aleksa Varga. Varšava, Berlin, str. 7–25.

Predojević, Željko. 2019. „Mudrolije. Internetski memi poslovičnoga karaktera na primjeru mrežne stranice *Mudrolije sa Twittera*“. *Etnološka tribina*, Vol. 49 No. 42, str. 152–172.

Sijerković, Milan. 1996. *Pučko vremenoslavlje*. Zagreb: Otvoreno sveučilište.

Silić, Josip, Ivo Pranjković. 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika: za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.

Šimunović, Petar. „Čakavština srednjodalmatinskih otoka“. 1977. *Čakavska rič*, Vol. VII No. 1, str. 5–63.

Škara, Danica. 1994. „Uporaba pučke frazeologije u suvremenom jeziku (strategija prizivanja autoriteta tradicije)“. *Govor*, Vol 11. No. 1, str. 41–50.

Užarević, Josip. 2012. *Književni minimalizam*. Zagreb: Disput.

Zima, Luka. 1880. *Figure u našem narodnom pjesničtvu s njihovom teorijom*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

10. Vrela

Cvitanović, Dobrila. 2009a. „Kut mojega ditinstva (4) Poklod i korizma.“ *Hrvatska zora*, god. XIX, br. 50, str. 18–21.

Cvitanović, Dobrila. 2009b. „Kut mojega ditinstva (VI.) A sal moća naprid – uza govorojke“. *Hrvatska zora*, god. XIX, br. 52, str. 17–19.

Cvitanović, Dobrila. 2010. „Kut mojega ditinstva (IX.)“. *Hrvatska zora*, god. XX, br. 55, str. 30–33.

Cvitanović, Dobrila. 2012. „Kut mojega ditinstva i moje mladosti XV. „Tiha noć, sveta noć...“ Svi blagdani mojega ditinstva“. *Hrvatska zora*, god. XXII, br. 61, str. 20–24.

Cvitanović, Dobrila. 2014. „Kut mojega ditinstva i moji mladosti (XX.) Pri pedeset godišć“. *Hrvatska zora*, god. XXIV, br. 66.

Cvitanović, Dobrila. 2015a. „Kut mojega ditinstva (22) – „Boji manji a slaji!““. *Hrvatska zora*, god. XXV, br. 68, str. 40–42.

Cvitanović, Dobrila. 2015b. „Kut mojega ditinstva i moji mladosti (XXIII) – Ulji varhu vodi“. *Hrvatska zora*, god. XXV, br. 69, str. 37–40.

Cvitanović, Dobrila. 2015c. „Kut mojega ditinstva (24) – „Boji lipo karpa nego grubo rapa!““. *Hrvatska zora*, god. XXV, br. 70, str. 38–40.

Cvitanović, Dobrila. 2016a. „Kut mojega ditinstva (XXVI) Dica, kupajte se!““. *Hrvatska zora*, god. XXVI, br. 72, str. 58–60.

Cvitanović, Dobrila. 2016b. „Kut mojega ditinstva XXVII., Božić 2016“. *Hrvatska zora*, god. XXVI, br. 73, str. 51–54.

Cvitanović, Dobrila. 2017a. „Kut mojega ditinstva – Artisti“. *Hrvatska zora*, god. XXVII, br. 74, str. 55–58.

Cvitanović, Dobrila. 2017b. „Kut mojega ditinstva (XXIX.) Zoc son se propja vode rodila?!“. *Hrvatska zora*, god. XXVII, br. 75, str. 54–56.

Cvitanović, Dobrila. 2017c. „Kut mojega ditinstva XXX. Ala, mojko moja!““. *Hrvatska zora*, god. XXVII, br. 76, str. 54–56.

Cvitanović, Dobrila. 2018a. „Kut mojega ditinstva XXXIII. Božić 2018. Ništo za cili život“. *Hrvatska zora*, god. XXVIII, br. 79, str. 68–71.

Cvitanović, Dobrila. 2018b. „Školski sat na viškom govoru. Sacuvojmo viški govor, naucmo mlode govorit po višku!““. *Hrvatska zora*, god. XXVIII, br. 79, str. 13.

Cvitanović, Dobrila. 2019. „Kut mojega ditinstva XXXIV. Kako smo se igrali“. *Hrvatska zora*, god. XXIX, br. 80, str. 68–71.

Cvitanović, Dobrila. 2020a. „Kut mojega ditinstva br. XXXVI Umunce (utajno)“. *Hrvatska zora*, god. XXIX, br. 82, str. 57–58.

Cvitanović, Dobrila. 2020b. „Kut mojega ditinstva pediša XXXVII.“. *Hrvatska zora*, god. XXIX, br. 83. i 84, str. 68–71.

Cvitanović, Dobrila. 2021. „Kut mojega ditinstva XXVII. Božić u doba mojega ditinstva i moji mladosti“. *Hrvatska zora*, god. XXX, br. 85. i 86, str. 73–74.

Roki-Fortunato, Andro. 1997. *Libar viškiga jazika*, priredio, obradio i završio Tomislav Roki. Toronto, Kanada.